

κοῦ (88). Ἀπὸ τὴν ἀποψή, ἀλήθεια, ὅτι τὸ ἔμφυχο εἶναι μιὰ ποσότητα, τὸ τρώφιμο εἶναι αὐξητικόν, ἀπὸ τὴν ἔποψη ὁμοῦς ὅτι τὸ ἔμφυχο εἶναι μορφή καὶ οὐσία, τὸ τρώφιμο εἶναι τροφή· γὰρ ἡ θρόψη συντηρεῖ τὴν οὐσίαν, καὶ τὸ ἔμφυχο ὑπάρχει 15 ὅσον καιρὸ τρέφεται· ἡ τροφή δημιουργεῖ ἀκόμη καὶ τὴ γέννηση (89), ὅχι τοῦ ἴδιου τοῦ τρεφομένου, ἀλλὰ ἐνὸς ὄντος, καὶ κανένα ὄν δὲν γεννᾷ τὸ ἴδιον ἐαυτοῦ, τὸν διατηρεῖ καὶ κανένα σάν ἐκεῖνο· γιὰτὶ ἡ δική του οὐσία ὑπάρχει πᾶς μόνον. Ὅστε ἡ ἀρχὴ τούτῃ τῆς ψυχῆς (90) εἶναι μιὰ δύναμη ἰκανὴ νὰ διατηρῇ, ἐκεῖνο πού τὴν ἔχει, τέτοιο πού εἶναι (91), καὶ ἡ τροφή εἶναι ἐκεῖνο πού κανεῖ ἔτοιμη τὴν ἰκανότητα νὰ λειτουργῇ (92). Γι' αὐτό, ὅταν τὸ ὄν στερηθῇ τὴν τροφήν, δὲν εἶναι ἰκανὸ νὰ διατηρήσῃ τὴν ὑπαρξή του. Καὶ ἀφοῦ 20 τρία εἶναι ὅσα ξεχωρίσαμε στὴ θρόψη: ἐκεῖνο πού τρέφεται, ἐκεῖνο μὲ τὸ ὅποιο τρέφεται, καὶ ἐκεῖνο πού τρέφει, τὸ τελευταῖο τοῦτο εἶναι ἡ πρωταρχικὴ ψυχὴ, ἐκεῖνο πού τρέφεται εἶναι τὸ σῶμα πού ἔχει τὴν ψυχὴ, καὶ ἐκεῖνο μὲ τὸ ὅποιο τρέφεται, ἡ τροφή. Καὶ ἀφοῦ εἶναι σωστὸ νὰ νοηθῶμε ὅλα τὰ πράγματα ἀπὸ τὸ σκοπὸ πού ὑπηρετοῦν (93), καὶ σκοπὸς γὰρ τὸ ὄν πού ἔχει αὐτὴ τὴν ψυχὴ, εἶναι νὰ γεννήσῃ ὄν ὁμοῦ τοῦ, ἡ πρωταρχικὴ ψυχὴ θὰ εἶναι τότε γεννητικὴ ὄντος ὁμοῦ μὲ κείνο πού τὸ γέννησε. Ἡ ἔκφραση ὁμοῦς αὐ- 25 κείνο μὲ τὸ ὅποιο τρέφεται) ἔχει διπλὴ σημασίαν, ὅπως καὶ ἡ ἔκφραση ἐκεῖνο μὲ τὸ ὅποιο κανεῖς κυβερνᾷ τὸ πλοῦν), πού σημαίνει τὸ χέρι καὶ τὸ πηδάλιο· τὸ ἓνα πού κινεῖ καὶ κινεῖται, τὸ ἄλλο πού μόνο κινεῖται (94). Κάθε τροφή εἶναι βέβαια ἀναγκαῖο νὰ χωνευτῇ τὴν πέψη τὴν ἐνεργεῖ τὸ θερμὸν (95)· γι' αὐτὸ κάθε ἔμφυχο ἔχει θερμότητα. Εἴπαμε λοιπὸν σὲ γε- 30 νικῆς γραμμῆς τί εἶναι ἡ θρόψη. Πρέπει ὁμοῦς νὰ ἐξηγήσωμε περισσότερο τὴν λειτουργίαν αὐτῆ ἀργότερα στὶς σχετικὰς μὲ αὐτὴν μελέτες (96).

5. Τώρα πού προσδιορίσαμε αὐτὰ τὰ σημεῖα (97), ἀς μιλήσωμε μὲ τρόπο γενικὸ γιὰ τὴν αἰσθησιν. Ἡ αἰσθησιν, ὅπως εἴπαμε (98), προκύπτει ἀπὸ κίνησιν καὶ πάθος, γιὰτὶ φαίνεται νὰ εἶναι κάποια ἀλλοίωσις (99). Μερικοὶ ὑποστηρί- 35 ζουν πὼς καὶ τὸ ὅμοιο πάσχει ἀπὸ τὸ ὅμοιο. Μὲ τοῦτο νόημα ὁμοῦς εἶναι αὐτὸ δυνατὸ ἢ ἀδύνατον, εἴπαμε στὴ γενικὴ μελέτῃ μας γὰρ τὸ πῶς καὶ τὸ πῶς (99). Ἀλλὰ δυσκολία προκαλεῖ τοῦτο δῶ: γιὰτὶ δὲν δη- μουργεῖται αἰσθησιν καὶ τῶν ἴδιων τῶν αἰσθητηρίων (91), καὶ γιὰτὶ τὰ αἰσθητήρια χωρὶς τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα δὲν

τὸ ἔμφυχον, αὐξητικόν, ἢ δὲ τότε τι καὶ οὐσία, τροφή· σώζει γὰρ τὴν οὐσίαν, καὶ μέχρι τούτου ἐστὶν ἕως δὲ τρέ- 16 φηται· καὶ γενέσθως ποιητικόν, οὐ τοῦ τρεφομένου, ἀλλ' οἷον τὸ τρεφόμενον· ἢδη γὰρ ἐστὶν αὐτοῦ ἡ οὐσία, γενεῶ δ' οὐδὲν αὐτὸ ἐαυτοῦ, ἀλλὰ σώζει. Ὅσθ' ἢ μὲν τοιαύτη τῆς ψυχῆς ἀρχὴ δύναμις ἐστὶν οἷα σώζειν τὸ ἔχον αὐτήν ἢ τρωσῆν, ἢ δὲ τροφὴ παρασκευάζει ἐνεργεῖν. Διὸ στερηθέν τρωσῆς οὐ δύναται εἶναι. Ἐπει δ' ἐστὶ τρία, τὸ τρεφόμενον καὶ ὃ τρέφεται καὶ τὸ τρέφον, τὸ μὲν τρέφον ἐστὶν ἡ πρῶ- 20 τη ψυχὴ, τὸ δὲ τρεφόμενον τὸ ἔχον ταύτην σῶμα, ὃ δὲ τρέφεται, ἡ τροφή. Ἐπει δὲ ἀπὸ τοῦ τέλους ἀπαντα προσ- ἀγαγεῖν δίκαιον, τέλος δὲ τὸ γεννησθαι οἷον αὐτό, εἴη ἀπὸ τῆς πρῶτης ψυχῆς γεννητικῆς οἷον αὐτό. Ἔστι δὲ ὃ τρέ- 25 φεται διττόν, ὅσπερ καὶ ὃ κυβερνᾷ, καὶ ἡ χεὶρ καὶ τὸ πη- δάλιον, τὸ μὲν κινεῖν καὶ κινούμενον, τὸ δὲ κινούμενον (μόνον). Πᾶσαν δ' ἀναγκαῖον τροφήν δύνασθαι πέττεσθαι, ἐργάζεσθαι δὲ τὴν πέψιν τὸ θερμὸν· διὸ πᾶν ἔμφυχον ἔχει θερμότητα.

30 Τίτωρ μὲν οὖν ἡ τροφή τί ἐστὶν εἴρηται· διασαφήσαν δ' ἐστὶν ὑστερον περὶ αὐτῆς ἐν ταῖς οἰκειαῖς λόγοις.

5. Διαρισμένων δὲ τούτων λέγωμεν κοινῇ περὶ πάθος· αἰσθήσεως. Ἡ δ' αἰσθήσις ἐν τῷ κινεῖσθαι τε καὶ πάσχειν 35 συμβαίνει, καθάπερ εἴρηται· δοκεῖ γὰρ ἀλλοίωσις τις εἶ- ναι. Φασὶ δὲ τινες καὶ τὸ ὅμοιον ἰπὸ τοῦ ὁμοίου πάσχειν.

417a Τοῦτο δὲ πῶς δυνατὸν ἢ ἀδύνατον, εἰρήκαμεν ἐν τοῖς καθόλου λόγοις περὶ τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν. Ἐχει δ' ἀπορίαν δὲ τί καὶ τῶν αἰσθητῶν αὐτῶν οὐ γίνεται αἰσθήσις, καὶ διὰ τί 40 ἄνευ τῶν ἔξω οὐ ποιοῦσιν αἰσθήσιν, ἐνόητος παρὸς καὶ γῆς καὶ

Scanning 26-(1-14)

30 εἰσάβδς. Νῦν δὲ διορίσθω τοσοῦτον, ὅτι οὐχ ἀπλοῦ ὄντος τοῦ
 θανάμει λεγομένου, ἀλλὰ τοῦ μὲν ὥσπερ ἐν εἰσοίμην τὸν παῖδα
 θήνασθαι στρατηγείῳ, τοῦ δὲ ὄς τὸν ἐν ἡλικίᾳ ὄντα, οὕτως ἔχει
 418a τὸ αἰσθητικόν. Ἐπει δ' ἀνώθυμος αὐτῶν ἡ διαφορὰ, διακρίσται
 δὲ περὶ αὐτῶν ὅτι ἕτερα καὶ πῶς ἕτερα, χρήσθαι ἀναγκαῖον τῷ
 πάσχειν καὶ ἀλλοιοῦσθαι ὡς κυρίως ὀνόμασιν. Τὸ δ' αἰσθητι-
 κὸν θανάμει ἐστὶν οἷον τὸ αἰσθητῶν ἤδη ἐτελεγεῖα, καθάπερ
 5 εἴρηται. Πάσχει μὲν οὖν οὐχ ὁμοίον ὄν, πεπονηθὸς δ' ὁμοίωται
 καὶ ἕτερον οἷον ἐκείνο.

6. Λεκτέον δὲ καθ' ἑκάστην αἰσθητην περὶ τῶν αἰσθη-
 τῶν πρώτων. Λέγεται δὲ τὸ αἰσθητῶν τριχῶς, ὃν δύο μὲν καθ'
 αὐτὰ φαμεν αἰσθάνεσθαι, τὸ δὲ ἐν κατὰ συμβεβηκός. Τῶν
 10 δὲ δύο τὸ μὲν ἴδιον ἐστὶν ἐκάστης αἰσθήσεως, τὸ δὲ κοινὸν
 πασῶν. Λέγω δ' ἴδιον μὲν ὃ μὴ ἐνδέχεται ἕτερα αἰσθῆσαι
 αἰσθάνεσθαι, καὶ περὶ ὃ μὴ ἐνδέχεται ἀπατηθῆναι, οἷον
 ὄψις χρώματος καὶ ἀκοή ψόφου καὶ γεῦσις χυμοῦ. Ἡ
 15 δ' ἀφή πλείους μὲν ἔχει διαφορὰς· ἀλλ' ἐκάστη γε κρῖνει
 15 περὶ τούτων, καὶ οὐκ ἀπατᾶται διὰ χρώμα οὐδ' ὅτι ψόφος,
 ἀλλὰ τί τὸ κερχασμένον ἢ ποῦ, ἢ τί τὸ ψοφοῦν ἢ ποῦ. Τὰ
 μὲν οὖν τοιαῦτα λέγεται ἴδια ἐκάστων, κοινὰ δὲ κήρησις, ἡρε-
 μία, ἀριθμὸς, σγῆμα, μέγεθος· τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐδεμιᾶς
 ἐστὶν ἴδια, ἀλλὰ κοινὰ πάσαις. Καὶ γὰρ ἀφή κήρησις τίς
 20 ἐστὶν αἰσθητῆ καὶ ὄψις. Κατὰ συμβεβηκός δὲ λέγεται αἰ-
 σθητῶν, οἷον εἰ τὸ λευκὸν εἶη Διάφανος οὐδὲ κατὰ συμβε-
 βηκός γὰρ τούτου αἰσθάνεται, ὅτι τῷ λευκῷ συμβεβηκε
 τοῦτο οὐδ' αἰσθάνεται. Λιὸ καὶ οὐδὲν πάσχει ἢ τοιοῦτον ὑπὸ τοῦ

τὰ διασαφῆσθαι (113). Για τὴν ὥρα αἰς προσδιορίσασθαι ὅσοι
 μόνον, ὅτι ἐνῶ δὲν ἔχει ἕνα μόνον νόημα αὐτὸ τοῦ λέμε ὀνομα-
 μικήτητα, ἀλλὰ ἀπὸ τῆ μιὰ τὸ νόημα μὲ τὸ ὅπου ὅζ ἰέγαμει
 30 ὅτι τὸ παιδί ἔχει τὴ δυναμικήτητα νὰ γίνῃ στρατηγός, ἀπὸ
 τὴν ἄλλη ἐκείνο τοῦ δίνουμε, ὅταν θὰ λέγαμε τὸ ἴδιον πρᾶγμα
 γιὰ τὸν ἄρμιο ἄνδρα, τοῦτο τὸ δευτέρου νόημα ἰσχύει γιὰ τὴν
 ἰκανότητα γιὰ αἰσθησι. Ἀλλὰ μιὰ ποῦ οἱ δύο αὐτὲς δυναμι-
 κότητες δὲν ἔχουν εἰδικὰ ὀνόματα, ἔχομε ὁμοίως προσδιορίσει.
 418a ὅτι εἶναι διαφορητικὲς καὶ πῶς διαφέρουν, εἶναι ἀνᾶγκη νὰ
 χρησιμοποιοῦμε τὸ πᾶσχω καὶ τὸ ἀλλοιοῦνομαι ὅν νὰ ἦσαν
 κυριολεκτικῶς. Ἡ ἰκανότητα γιὰ αἰσθησι εἶναι, ὅπως εἴπαμε (113).
 δυναμικήτητα, ὅπως τὸ αἰσθητὸ εἶναι κίθλας ἐτελεγεῖα.
 Πάσχει λοιπὸν ἐπειδὴ δὲν εἶναι ὁμοιο, μὰ ἀφοῦ πάθει, γίνεταῖ 5
 ὁμοιο καὶ εἶναι τότε ὅπως ἐκείνο.

6. Πρέπει τώρα σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ χωριστὰ κάθε κίσθησι
 νὰ μιλήσωμε πρώτα γιὰ τὰ αἰσθητὰ. Μὲ τρεῖς ἐκδοχῆς λέγεται
 τὸ αἰσθητὸ· ἀπὸ αὐτῆς οἱ δύο, λέμε, δηλώνουν πρᾶγματα ποῦ
 γίνονται αἰσθητὰ καθ' ἑαυτὰ, ἢ μιὰ πρᾶγματα ποῦ γίνονται
 αἰσθητὰ κατὰ περιστάσει. Ἀπὸ τῆς δύο πρώτης ἢ μιὰ δηλώ-
 10 νει ἐκείνο ποῦ ἀνήκει ἰδιαίτερα σὲ κάθε αἰσθησι, ἢ ἄλλη ἐ-
 κείνο ποῦ εἶναι κοινὸ σὲ ὅλες. Ἰδιαίτερο λέγω ἐκείνο ποῦ δὲν
 εἶναι δυνατὸ νὰ γίνῃ αἰσθητὸ ἀπὸ ἄλλη αἰσθησι, καὶ γιὰ τὸ
 ὅτι οὗτο δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀπατηθῇ ἢ αἰσθησι (113)· ἢ ὅρασι
 λόγου χάρι ἰδιαίτερο τῆς ἔχει τὸ χρώμα καὶ ἡ ἀκοή, τὸν ἤχο
 καὶ ἡ γεῦσις τῆ γευστικότητα. Ὅσο γιὰ τὴν ἀφή, αὐτῆς τὰ
 αἰσθητὰ ἔχουν πολλῆς ποιότητες (113). Κάθε αἰσθησι ἔχει-
 15 ρίζει τουλάχιστο τὰ ἰδιαίτερα αἰσθητὰ τῆς, καὶ δὲν γελίεται
 ὅτι τοῦτο, λόγου χάρι, εἶναι γρώμα, ὅτε ὅτι εἶναι ἦχος (113).
 ἢ κλάνη γίνεταῖ στὸ ζήτημα τοῦ τί εἶναι τὸ σῶμα ποῦ παραγι-
 τασμένο ἢ ποῦ βρῖσκαται, καὶ τί εἶναι τὸ σῶμα ποῦ παραγι-
 ἦχο ἢ ποῦ βρῖσκαται. Αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ αἰσθητὰ λέγονται.
 ἰδιαίτερα σὲ κάθε αἰσθησι· κοινὰ λέγονται ἢ κήρησις, ἢ ἡρεμία,
 ὃ ἀριθμὸς, τὸ σγῆμα, τὸ μέγεθος· γιὰ τὴν τὰ αἰσθητὰ εἶναι κοινὰ σὲ
 εἶδους δὲν εἶναι ἰδιαίτερα σὲ καμμιὰ αἰσθησι· εἶναι κοινὰ σὲ
 ὅλες. Κάποια κήρησις εἶναι, ἀλήθεια, αἰσθητῆ ἀπὸ τὴν ἀφή
 καὶ ἀπὸ τὴν ὄψη. Αἰσθητὸ κατὰ περιστάσει λέγεται, ὅταν 20
 λόγου χάρι τὸ λευκὸ πρᾶγμα εἶναι ὃ γιὸς τοῦ Διάφου (113).
 Γιατί κατὰ περιστάσει ἔχει κανεῖς τὸ αἰσθημα αὐτό (113).
 ἔπειδὴ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα (ὃ γιὸς τοῦ Διάφου) τυγῆα βρέθηκε
 στὸ λευκὸ ποῦ αἰσθάνθηκε. Γι' αὐτὸ ἐκείνος ποῦ αἰσθάνε-
 25 ται (113), δὲν πάσχει τίποτε ἀπὸ τὸ αἰσθητὸ ὡς κατὰ περι-

αίσθητόν. Τῶν δὲ καθ' αὐτὰ αἰσθητῶν τὰ ἴδια κινήσεις ἐστὶν αἰσθητά, καὶ πῶς δ' ἡ οὐσία πέφυκεν ἐκείνης αἰσθήσεως.

7. Οὐ μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ὄψις, τοῦτ' ἐστὶν ὄρατόν. Ὁρατὸν δ' ἐστὶ χρῶμα μὲν, καὶ δ' λόγῳ μὲν ἔστιν εἶπειν, ἀνώγειον δὲ τηχηάνει οὖν δῆλον δὲ ἔσται δ' λέγομεν παρελθοῦσι μά-
 30 λιστα. Τὸ γὰρ ὄρατόν ἐστι χρῶμα. Τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἐπὶ τοῦ καθ' αὐτὸ ὄρατοῦ καθ' αὐτὸ δὲ οὐ τῷ λόγῳ, ἀλλ' ὅτι ἐν
 418b ἐκείνῳ ἔχει τὸ αἶτιον τοῦ εἶναι ὄρατόν. Πάν δὲ χρῶμα κινή-
 5 τικόν ἐστὶ τοῦ καθ' ἐνέργειαν διαφανοῦς, καὶ τοῦτ' ἐστὶν αὐτοῦ ἡ φύσις. Ἀσπίερ σέχ ὄρατόν ἀνευ φωτός, ἀλλὰ πᾶν τὸ ἐκείνου
 χρῶμα ἐν φωτὶ ὄρατόν. Διὸ περὶ φωτός πρῶτον λεκτέον τί
 ἐστίν. Ἔστι δὴ τὴ διαφανές. Διαφανές δὲ λέγω δ' ἐστὶ μὲν
 5 ὄρατόν, οὐ καθ' αὐτὸ δὲ ὄρατόν ὡς ἀπλῶς εἶπειν, ἀλλὰ δὲ
 ἀλλότριον χρῶμα. Τοιοῦτον δὲ ἔστιν ἀήρ καὶ ἕλαιον καὶ πολλὰ
 τῶν στερεῶν· οὐ γὰρ ἢ ἕλαιον οὐδ' ἢ ἀήρ, διαφανές, ἀλλ' ὅτι
 ἐστὶ φύσις ἐπάγχουσα ἢ αὐτῇ ἐν τοῖσις ἀμφοτέροις καὶ
 ἐν τῷ αἰθέρι τῷ ἀνευ σώματι. Φῶς δὲ ἔστιν ἡ τοῦτου ἐνέργεια,
 10 τοῦ διαφανοῦς ἢ διαφανές. Διὸ μὲν δὲ ἐν τῷ τοῦτ' ἐστὶ καὶ τὸ
 σκότος. Τὸ δὲ φῶς οἷον χρῶμά ἐστι τοῦ διαφανοῦς, εἴταν ἢ
 ἐντελεχεία διαφανές ὑπὸ πηγῆς ἢ τοιοῦτου οἴου τὸ ἀνευ
 15 σώμα· καὶ γὰρ τοῦτω τὴ ἐπάγει ἐν καὶ ταῦτόν. Τί μὲν οὖν
 τὸ διαφανές; καὶ τί τὸ φῶς, εἴρηται, ὅτι οὔτε πῆρ οὐδ' ἄλλως
 20 σώμα οὐδ' ἀπορρογῆ σώματος οὐδενός (εἴη γὰρ ἐν σώματι καὶ
 οὐδὲ γὰρ διὰ σώματα ἅμα δυνατὸν ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι
 δοκεῖ τε τὸ φῶς ἐναντίον εἶναι τῷ σκότει· ἐστὶ δὲ τὸ σκότος
 στήρησις τῆς τοιαύτης ἔξεως ἐκ διαφανοῦς, ὥστε δῆλον ὅτι
 25 καὶ ἡ τοῦτου παρουσία τὸ φῶς ἐστίν. Καὶ οὐκ ὀρθῶς Ἐμπε-
 δοκλῆς, οὐδ' εἰ τις ἄλλος οὕτως εἴρηκεν, ὡς φερομένου τοῦ

σπασσῆ (120). Ἀπὸ τὰ καθυαυτὰ αἰσθητὰ πάκι, αἰσθητὰ στήν
 κυριολογία τοῦ ὅρου εἶναι τὰ ἰδιαίτερα σὲ κάθε αἰσθησι, καὶ
 σμετικά μὲ αὐτὰ προσδιορίζεται ἀπὸ τῆ φύση τῆς ἡ οὐσία 25
 κάθε αἰσθησις (121).

7. Ἐκεῖνο, σὲ ὅποιο ἀναφέρεται ἡ ὄραση, εἶναι τὸ ὄ-
 30 ρατό (122). Τὸ ὄρατό εἶναι τὸ χρῶμα καὶ κάτι ἀκίνητο ποῦ εἶναι
 δυνατὸ νὰ τὸ περιγράφῃ κανεὶς, δὲν ἔχει ὅπως εἰδικῆ ὄνομα-
 σία (123). Αὐτὸ ποῦ λέμε θὰ γίνῃ ποῦ πάντων φανερό, ὅτι
 προχωρήσιμῃ στήν ἔρευνά μας. Ἀλλὰ τὸ ὄρατό εἶναι κυρίως
 χρῶμα (124). Καὶ τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ὑπάρχει σὲ καθυαυτὸ
 ὄρατό καθυαυτὸ ὄχι μὲ τῆ λογικῆ ἔγνοια (125), ἀλλὰ μὲ τῆν 30
 ἔγνοια ὅτι ἔχει μέσα τοῦ τῆν αἰτία τῆς ὄρατότητάς τοῦ· κάθε
 χρῶμα θέτει σὲ κίνηση τὸ διάφανο ποῦ βρίσκεται σὲ ἐντελέχεια (126)
 τοῦτο εἶναι ἡ φύση τοῦ. Γι' αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ χρῶμα ὄρατό χω-
 ρίς τὸ φῶς, ἀλλὰ μέσα σὲ φῶς γίνεταὶ ὄρατό τὸ κάθε χρῶμα
 τοῦ κάθε παράγματος (126). Πρέπει γὰρ τοῦτο νὰ μιλήσιμῃς
 πρῶτα γὰρ τῆ φύση τοῦ φωτός. Ὑπάρχει λοιπὸν κάτι τὸ διά-
 5 φαν. Καὶ ἐνωτὸ διάφανο ἐκεῖνο ποῦ εἶναι ὄρατό, ὄχι ἁπλῶς,
 γὰρ νὰ ἀκριβολογήσιμῃς, ἀπὸ μόνο τοῦ ὄρατό, ἀλλὰ γὰρ σὲ
 χρῶμα ποῦ δαναίστηκε. Τέτοιο εἶναι ὁ ἀέρας καὶ τὸ νερό καὶ
 πολλὰ στερεά (127). Δὲν εἶναι διάφανα ὡς νερό ὅτε ὡς ἀέρας,
 ἀλλὰ γὰρ μὲ φύση ἡ ἴδια ὑπάρχει μέσα καὶ σ' αὐτὰ τὰ
 10 διὰ (128) καὶ σὲ αἰώνιο σώμα ποῦ εἶναι σὲ ἐπάνω μέρος τοῦ
 σῶματος. Τὸ φῶς εἶναι ἡ ἐντελέχεια αὐτῆς τῆς φύσεως·
 ἐντελέχεια τοῦ διαφανοῦ ὡς διαφανοῦ. Ὅπου σὲ δυναμικότητα 10
 βρίσκεται τὸ διάφανο, ἐκεῖ εἶναι καὶ τὸ σκότος. Ὅσο γὰρ τὸ
 φῶς, αὐτὸ εἶναι τὸ χρῶμα τοῦ διαφανοῦ, εἴταν τοῦτο ὑφώνεταὶ
 σὲ ἐντελέχεια ἀπὸ τῆ φωτιά ἢ ἀπὸ ἄλλο σῶμα, ὅπως τὸ ἀνευ
 σῶμα τοῦ σῶματος. Γιατὶ καὶ τοῦτο τὸ σῶμα ἔχει κάτι τὸ
 15 ἴδιο μὲ τῆ φωτιά. Ἐλπαιμῃ λοιπὸν τί εἶναι τὸ διάφανο καὶ τί τὸ
 φῶς καὶ εἴπαμε πῶς οὔτε φωτιά εἶναι τὸ φῶς οὔτε σῶμα γε-
 νικά, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀπορρογῆ κανενός σῶματος (γιατὶ καὶ στήν 15
 ὑπόθεση τοῦτῃ σῶμα θὰ ἦταν), ἀλλὰ παρουσία τῆς φωτιάς·
 διάφανο τῆς φωτιάς ἢ κάποιου ἄλλου ὁμοιοῦ τῆς· γὰρτὶ δὲνεἶναι
 καὶ δυνατὸ διὰ σῶματα νὰ βρίσκωνται τῆν ἴδια ὅρα σὲν ἑ-
 20 διο τόπο ἔπειτα ὑπάρχει καὶ ἡ γνώμη ὅτι τὸ φῶς εἶναι τὸ ἀνευ
 τῆσιμῃ τοῦ σκότους· ἀλλὰ τὸ σκότος εἶναι στήρησις τῆς διαφάν-
 σεως ποῦ δημιουργεῖ σὲ διάφανο ἢ παρουσία τῆς φωτιάς·
 ὥστε εἶναι φανερό πῶς ἡ παρουσία τῆς φωτιάς εἶναι τὸ
 25 φῶς (129). Καὶ δὲν ἔχει δικαίω Ἐμπεδοκλῆς (129)—ὅτε δ-
 20 τοιος ἄλλος (128) διατύπωσε τῆν ἴδια γνώμη— ποῦ ὑποστή-

γινώσκῃ καὶ γινωσκόμενον ποτὲ μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τοῦ περιέχοντος, ἡμᾶς δὲ λαμβάνοντός· τοῦτο γὰρ ἔστι καὶ παρὰ τὴν τοῦ λόγου ἐνάργειαν καὶ παρὰ τὰ φαινόμενα ἐν μιᾷ καὶ μὴ γὰρ διαστήματι λάθαι ἂν, ἀπ' ἀνατολῆς δ' ἐπὶ δυσμᾶς τὸ λαμβάνειν μέγα λαν τὸ αἴτημα. Ἔστι δὲ χρῶματος μὲν δεκτικὸν τὸ ἄχρονον, φόρον δὲ τὸ ἄφωρον. Ἄλλοι δὲ πᾶσι τὸ διαφανές καὶ τὸ ἀόρατον ἢ τὸ μῶλος ὁρώμενον, ὁλον δοκεῖ τὸ σκοτεινόν. Τοιοῦτον δὲ τὸ διαφανές

30 μὲν, ἀλλ' οὐχ ὅταν ἢ ἐντελεχέα διαφανές, ἀλλ' ὅταν δυνάμει ἢ γὰρ αὐτῇ φύσει ὅτε μὲν ὁκνός, ὅτε δὲ φῶς ἔστιν.

419a Οὐδὲ πᾶσι δὲ ὁρατὰ ἐν φωτὶ ἔσται, ἀλλὰ μόνον ἐκείνου τὸ οἰκειὸν χρῶμα· ἕνα γὰρ ἐν μὲν τῷ φωτὶ οὐχ ὁράται, ἐν δὲ τῷ σκότεινι πρὶ αἰσθήσει, ὁλον τὰ πυρόδη φαινόμενα καὶ λάμποντα (ἀνάγνωμα δ' ἔστι ταῦτα ἐπὶ ὁνόματι), ὁλον δὲ μύτης, κέρως, κεφαλῆαι ἰχθύων καὶ λεπίδες καὶ σφραλιστοὶ ἀλλ' οὐδενὸς ὁράται τούτων τὸ οἰκειὸν χρῶμα. Δί' ἣν μὲν οὖν αἰτίαν ταῦτα ὁράται, ἄλλος λόγος· νῦν δ' ἐπὶ τούτων φανερόν ἐστιν, ὅτι τὸ μὲν ἐν φωτὶ ὁρώμενον χρῶμα.

10 Διὸ καὶ οὐχ ὁράται ἄνευ φωτός· τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῷ τὸ χρῶμα εἶναι, τὸ κινήτικόν ἐστὶν τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς ἢ δ' ἐντελέχεια τοῦ διαφανοῦς φῶς ἔστιν. Σημείον δὲ τούτου φανερόν· ἂν γὰρ τις θῆι τὸ ἔχον χρῶμα ἐπ' αὐτὴν τὴν δυνάμει, οὐκ ὄραται· ἀλλὰ τὸ μὲν χρῶμα κινεῖ τὸ διαφανές, ὁλον τὸν ἀέρα, ἀπὸ τούτου δὲ συνεχοῦς ὄντος κινεῖται

15 τὸ αἰσθητήριον. Οὐ γὰρ καλῶς τοῦτο λέγει Δημόκριτος οἰόμενος, εἰ γένουτο κενόν τὸ μεταξὺ, ὁραῖσθαι ἂν ἀμφιβῶς καὶ εἰ μὴ μὲν ἐν τῷ ὁρατῷ εἴη τοῦτο γὰρ ἀδύνατον ἔστιν. Πᾶσι γὰρ ὁκνός ἐστιν τοῦ αἰσθητικοῦ γίνεσθαι τὸ ὄραν· ἵνα αὐτοῦ μὲν οὖν τοῦ ὁρωμένου χρῶματος ἀδύνατον· λεπέται δὲ ὑπὸ

20 τοῦ μεταξὺ, ὥστ' ἀναγκαῖόν τι εἶναι μεταξὺ κενοῦ δὲ γένο-

ρεῖται πῶς τάχα· τὸ φῶς κινεῖται καὶ γίνεται ὀρισμένη ὥρα ἐνάμεισα στή γῆ καὶ σὲ κείνου πού· μᾶς περιβέλλεται, καὶ ὅτι δὲν αἰσθηνομάστε αὐτῇ τὴν κίνησιν. Γιατί ἢ γνώμη αὐτῇ εἶναι ἀντίθετη καὶ πρὸς τὴν λογικὴ ἐνάργεια καὶ πρὸς τὴν ἐνάργεια τῶν αἰσθήσεων (188). Θὰ ἦταν, ἀλήθεια, δυνατόν μέσα σὲ μίσηρόν χρῶμα διάστημα νὰ διαφύγη τὴν προσοχὴν μᾶς ἢ κίνησιν αὐτῇ, νὰ περᾶσθαι ὁμοῦ ἀπαρτήρητη ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν

25 ὡς τῇ δύσει εἶναι, πολλὴ μεγάλη ὑπέθεσθαι νὰ τὴν προβέλλει κανεῖς. Λεπτὸν τοῦ χρῶματος εἶναι τὸ ἀχρῶμο καὶ τοῦ ἤγχο τὸ ἄηχο (σιωπηλὸν). Καὶ ἄχρῶμο εἶναι τὸ διάφανον καὶ τὸ ἀόρατον ἢ τὸ ἄληθιν ἴρατό, ὅπως φαίνεται πῶς εἶναι τὸ σκοτεινόν (188).

30 Ἰεῖνόν εἶναι καὶ τὸ διάφανον, ὅχι ὁμοῦ ὅταν εἶναι διάφανον σὲ ἐντελέχεια, ἀλλὰ σὲ δυναμικότητα· γιατί ἢ ἴδια φύση ἔλλοιτε εἶναι· σκότος καὶ ἄλλοτε εἶναι φῶς. Καὶ δὲν εἶναι δια τὰ ὁρατὰ

419a μέσα σὲ τὸ φῶς ὁρατὰ, ἀλλὰ μόνον· τὸ οἰκεῖο χρῶμα τοῦ κάθε πράγματος. Μερικὰ ὁρατὰ, ἀλήθεια, δὲν τὰ βλέπομε μέσα σὲ τὸ φῶς, προκαλοῦν ὁμοῦ δικτιὸ αἰσθημα μέσα σὲ σκοτάδι, ὅπως λόγου χάριν ἐκεῖνα πού φαίνονται πυρόδη καὶ φωσφορίζουν (δὲν ἔχουν ὄνομα πού νὰ τοὺς εἶναι κοινὸς ὄρος)· τέτοια ὁρατὰ εἶναι τὸ μανιτάρι, τὸ κέρατο, οἱ κεφαλῆς ψαριῶν, ἢ

τὰ λέπια, τὰ μάτια (188). Τὸ οἰκεῖο ὁμοῦ χρῶμα κανενὸς ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶναι ὁρατὸ σὲ σκοτάδι. Γιὰ ποῖόν ἔλλοιτε αἰτία εἶναι αὐτὰ ὁρατὰ σὲ σκοτάδι, ἄλλο ζήτημα. Ὅσο γὰρ τόσα, τόσο μόνον εἶναι φανερό, ὅτι ἐκεῖνο πού εἶναι ὁρατὸ τὸ χρῶμα φῶς εἶναι τὸ χρῶμα. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν εἶναι ὁρατὸ τὸ χρῶμα χωρίς φῶς· αὐτῇ φάνηκε, ἀλήθεια, ἢ οὐσία τοῦ χρῶματος· γὰρ βάζει σὲ κίνησιν τὸ διάφανον σὲ ἐντελέχεια τού· ἢ ἐντελέχεια τοῦ διαφανοῦ εἶναι τὸ φῶς. Φανερῇ εἶναι ἢ ἀπόδειξη αὐτοῦ πού λέμε· ἂν, ἀλήθεια, τοποθετήσωμε τὸ σῶμα πού

ἔχει χρῶμα, ἀπάνω σὲ τὴν ἴδια τὴν ὄψη (188), δὲν θὰ τὸ δῆ· ἀλλὰ τὸ χρῶμα κινεῖ τὸ διάφανον, τὸν ἀέρα λόγου χάριν, καὶ αὐτὸς πού εἶναι συνεχῆς καὶ ἀδιάσπαστος κινεῖ τὸ αἰσθητήριον (188). Γιατί δὲν ἔχει δίκαιον ὁ Δημόκριτος (188) πού πιστεύει πῶς ἂν

15 τὸ ἐνδιάμεσο ἦταν κενόν, θὰ ἦταν ὁρατὸ μὲ ἀκρίβεια ἕνα μὴ μῆρι πού θὰ βρισκόταν στὸν οὐρανόν. Αὐτό, ἀλήθεια, εἶναι ἀδύνατον. Γιατί ἔχομε ὁραση, ὅταν παθεῖν κατ' ἐκεῖνο πού ἔχει τὴν ἰκανότητα γὰρ αἰσθησι· ἀλλὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ πάθῃ κατ' ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ χρῶμα πού βλέπομε· μένει λοιπὸν νὰ τὸ πάθῃ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ἐνδιάμεσο· ὥστε εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπέρχη κάποιον ἐνδιάμεσο· ἂν ὁμοῦ τὸ ἐνδιάμεσο αὐτὸ εἶναι κενόν, ὅχι

μένουσ ὁχ ὅτι ἀκριβῶς, ἀλλ' ὄλιος οὐδὲν ὀφθῆσται.

Δι' ἦν μὲν οὐκ αἰτίαν τὸ χρώμα ἀναγκαῖον ἐν φωτὶ ὁραθῆσθαι, εἰρηται. Πῦρ δὲ ἐν ἀμφοῖν ὁράται, καὶ ἐν σκότητι καὶ ἐν φωτὶ, καὶ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης· τὸ γὰρ διαφανές ἐπὶ τούτου γίνεσθαι διαφανές. Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ ψόφου καὶ ὁσμῆς ἐστίν· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἀπτόμενον τοῦ αἰσθητηρίου ποιεῖ τὴν αἰσθησιν, ἀλλ' ἐπὶ μὲν ὁσμῆς καὶ ψόφου τὸ μεταξὺ κινεῖται, ἐπὶ δὲ τούτων τῶν αἰσθητηρίων ἐκότερον· ὅταν δ' ἐπ' αὐτὸ τις ἐπιθῆ τὸ αἰσθητήριον τὸ ψοφῶν ἢ τὸ ὄζον, οὐδέ μὲν αἰσθησιν ποιήσει. Περὶ δὲ ἀρῆς καὶ γεύσεως· ἔχει μὲν ὁμοίως, οὐ φαίνεται δέ· δι' ἦν δ' αἰτίαν, ὕστερον ἔσται διηλόν.

Τὸ δὲ μεταξὺ ψόφου μὲν ἀρῆ, ὁσμῆς δ' ἀνώψμων κοινῶν γὰρ δὴ τι πάθος ἐπ' ὄζου καὶ ὕδατος ἐστίν, ὥσπερ τὸ διαφανές χρώματι, οὕτω τῷ ἔχοντι ὁσμῆν δ' ἐν ἀμφοτέροι· 35 ὑπάρχει τούτοις φαίνεται γὰρ καὶ τὰ ἐνδρα τῶν ζώων 419b ἔχειν αἰσθησιν ὁσμῆς. Ἄλλ' ὁ μὲν ἀσθρῶπος καὶ τῶν πεζῶν δσα ἀναπνεύει, ἀδυνατεῖ ὁσμᾶσθαι μὴ ἀναπνεύοντα. Ἡ δ' αἰτία καὶ περὶ τούτων ὕστερον λεχθήσεται.

8. Νῦν δὲ πρῶτον περὶ ψόφου καὶ ὁσμῆς διαλέσωμεν. 5 ὅ ἔστι δὲ διττός ὁ ψόφος· ὁ μὲν γὰρ ἐνεργεῖα τις, ὁ δὲ δυναμει· τὰ μὲν γὰρ οὐ φασιν ἔχειν ψόφον, οἷον σπάγγον, ἔξαι, τὰ δ' ἔχειν, οἷον χαλκὸν καὶ δσα στερεὰ καὶ λεῖα, ὅτι δύναιται ποιεῖσθαι ψόφον ἐνεργεῖα. Γίνεται δ' ὁ κατ' ἐνέργειαν ψόφος ἐμποιεῖσθαι ψόφον ἐνεργεῖα. Γίνεται δ' ὁ κατ' ἐνέργειαν ψόφος ἀεὶ τιως πρὸς τι καὶ ἐν τινι πληρῆ γὰρ ἐστίν ἢ ποιῶσα. Διὸ καὶ ἀδύνατον ἐνὸς ὄντος γενέσθαι ψόφον ἔτερον οὕσα. Διὸ τὸ τῦπτον καὶ τὸ τυπτόμενον ὥστε τὸ ψοφῶν πρὸς τι ποιεῖ· πληρῆ δ' οὐ γίνεται ἀνευ φορέως. Ὅσπερ δ' εἴπομεν, οὐ τῶν τυπτότων πληρῆ ὁ ψόφος· οὐδένα γὰρ ποιεῖ ψόφον 15 ἔξαι ἐν πληρῆ, ἀλλὰ χαλκός καὶ δσα λεῖα καὶ κοῖλα, ὁ

μὲ ἀκριβῆσαι δὲν πρέπει νὰ λέμε πὼς θὰ δοῦμε, ἀλλὰ ὅτι ἀπολύ-
λύτως ἔπιτε δὲν θὰ δοῦμε.

Εἴπαμε λοιπὸν γὰρ ποῖα αἰτία εἶναι ἀναγκαῖο τὸ χρώμα νὰ εἶναι ὁρατὸ μέσα στὸ φῶς. Ἡ φωτιὰ ὁμοῦς εἶναι ὁρατὴ μέσα καὶ στὸ δυδ, καὶ στὸ σκοτάδι καὶ στὸ φῶς, καὶ αὐτὸ μὲ τρόπο ἀναγκαῖο· γιὰ τὸ διάφανο ἀπὸ τῆ φωτιὰ γίνεται διάφανο· τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γὰρ τὸν ἦχο καὶ τὴν ὁσμῆν. Κα- 25 νέναι, ἀλήθεια, ἀπὸ αὐτὰ τὰ δυδ δὲν δημιουργεῖ τὸ αἰσθημα ἐγγίζοντα τὸ αἰσθητήριον, ἀλλὰ ἡ ὁσμῆ καὶ ὁ ἦχος βιάζουσι σὲ κίνησιν τὸ ἐνδιάμεσο καὶ τοῦτο κινεῖ τὸ ἐνα ἢ τὸ ἄλλο αἰσθητήριον. Ὅταν ὁμοῦς βάλῃ κανεῖς ἀπέναν στὸ αἰσθητήριον αὐτὸ ποῦ ἔχει τὸν ἦχο ἢ τὴν ὁσμῆν, δὲν θὰ προκαλέσῃ κανένα αἰσθημα ἀπὸ αὐτὰ. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἀρῆ καὶ τῆ 30 γεύσῃ, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀμέσως φανερό· γιὰ τοῦτο λόγο συμβαίνει τὸ ἴδιο, θὰ γίνῃ φανερό στὴ συνέχεια (138). Τὸ ἐνδιάμεσο τῶν ἦχων εἶναι ὁ ἀέρας, τῆς ὁσμῆς τὸ ἐνδιάμεσο δὲν ἔχει ὄνομα· ἀλλὰ ὅπως τὸ διάφανο εἶναι ἡ κοινὴ φύσις, ποῦ βρῖσκειται στὸν ἀέρα καὶ στὸ νερὸ γὰρ τὸ χρώμα, ἔτσι καὶ γὰρ τὸ σῶμα ποῦ ἔχει ὁσμῆ ἐνδιάμεσο εἶναι κάτι τὸ κοινὸ στὸν ἀέρα καὶ στὸ νερὸ, κάτι ποῦ τὸ ἔχουν καὶ τὰ δυδ τους· εἶναι, ἀλήθεια, 35 φανερό πὼς καὶ τὰ ἐνδρα ζῶα ἔχουν αἰσθησὶ ὁσμῆς. Ὁ ἀσθρῶπος ὁμοῦς καὶ δσα ἀπὸ τὰ χερσαῖα ζῶα ἀναπνεύουσι δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν αἰσθημα ὁσμῆς, χωρὶς νὰ ἀναπνεύουσι. Καὶ αὐτῶν τὴν αἰτία θὰ τὴν ποῦμε στὴ συνέχεια (140).

8. Καὶ τώρα ἂς πραγματευθῶμε πρῶτα γὰρ τὸν ἦχο καὶ τὴν ἀρῆ. Δυδ εἶναι οἱ ἐκδοχῆς τοῦ ἦχου· γιὰ τὶ ἔχομε 5 ἦχο σὲ ἐντελέχεια καὶ ἦχο σὲ δυναμειότητα. Λέμε, ἀλήθεια, ὅτι ἄλλα σώματα δὲν ἔχουν ἦχο, τὸ σφουγγάρι λόγου χάριν καὶ τὸ μάλλι· καὶ ἄλλα ἔχουν, ὁ χαλκός λόγου χάριν καὶ δσα σώματα εἶναι στερεὰ καὶ λεῖα, γιὰ τὶ μποροῦν νὰ βγάλουσι ἦχο· δηλαδὴ νὰ δημιουργήσουσι ἦχο σὲ ἐντελέχεια στὸ ἐνδιά- 10 μέσο τοῦ σώματος καὶ τῆς ἀκοῆς. Ὁ ἦχος σὲ ἐντελέχεια γίνε-
νεται πάντα ἀπὸ κάποιο πρᾶγμα σὲ σχέση πρὸς κάποιο ἄλλο καὶ μέσα σὲ κάποιο ἄλλο (141)· ἐνα χτύπημα, ἀλήθεια, παρὰ-
γει τὸν ἦχο. Γιὰ τοῦτο εἶναι ἀδύνατο, ὅταν εἶναι ἐνα μόνο πρᾶγμα, νὰ ἔχομε ἦχο· γιὰ τὶ ἄλλο εἶναι ἐκείνο ποῦ χτύπᾷ, ἀλλο-
λο ἐκείνο ποῦ δέχεται τὸ χτύπημα· ὥστε ἐκείνο ποῦ ἀντιχέει, ἀντιχέει σὲ σχέση μὲ κάποιο ἄλλο πρᾶγμα· χτύπημα ὁμοῦς δὲν γίνεται χωρὶς κίνησιν στὸ χῶρο (142). Καὶ ὅπως εἴπαμε, ὁ ἦχος δὲν εἶναι χτύπημα ὅποιονδήποτε πραγματέον· γιὰ τὶ τὸ μάλλι δὲν παρᾶγει ἦχο ἐν χτύπησιν, ἀλλὰ ὁ χαλκός καὶ δσα 15

Ἀριστοτέλους, Περὶ ψυχῆς

γλώττα, ὡς ὁ ἀήρ και τὸ ὕδωρ πρὸς τὴν θῆην και τὴν ἀκούων·
καὶ τὴν δόξασην ἔχουσι, οὕτως ἔχον πρὸς τὸ αἰσθητήριον·
20 ὥσπερ ἐκείνων ἕκαστον. Αὐτοῦ δὲ τοῦ αἰσθητήριου ἀπο-
μένου οὐτ' ἐκεῖ οὐτ' ἐπιταῖα γένουσι ἀν' αἰσθησι, ἵσθον εἰ τις
σῶμά τι λευκὸν ἐπὶ τοῦ ὄμματος θείη τὸ δόξατον. Ἡ καὶ
δῆλον δτι ἐπὶ τὸ τοῦ ἀπτοῦ αἰσθητικόν. Οὕτω γὰρ ἂν συμ-
βαίνοι ὄψεσ και ἐπὶ τῶν ἄλλων· ἐπιτιθεμένων γὰρ ἐπὶ τὸ
25 αἰσθητήριον οὐκ αἰσθάνεται, ἐπὶ δὲ τὴν σάρκα ἐπιτιθεμένων
αἰσθάνεται· ὥστε τὸ μεταξὺ τοῦ ἀπτικῦ ἢ σάρφ.

Ἄπται μὲν οὖν εἶσιν αἱ διαφοραὶ τοῦ σώματος ἢ σῶμα·
λέγου δὲ διαφορὰς αἱ τὰ στοιχεῖα διαφίξουσι, θερμὸν ψυχρὸν,
ξηρὸν ὕγρον, περὶ ὧν εἰρήκαμεν πρῶτερον ἐν τοῖς περὶ τῶν·

30 στοιχείων. Τὸ δὲ αἰσθητήριον αὐτῶν τὸ ἀπτικόν, και ἐν φῶ-
ἢ καλουμένη ὡφὶ ἐπάσχει αἰσθησις πρῶτη, τὸ δυνάμει.
τοιούτων ἐστι μέρων τὸ γὰρ αἰσθάνεσθαι πάσχειν τι ἐστίν.

42a Ὄστε τὸ ποιῶν ὄλον αὐτὸ ἐνεργεία, τοιούτων ἐκείνο ποιεῖ
δυνάμει ὄν. Διὰ τοῦ ὁμοίως θερμοῦ και ψυχροῦ ἢ σκληροῦ·
και μαλακοῦ οὐκ αἰσθάνομεθα, ἀλλὰ τῶν ὑπερβολῶν, ὡς
τῆς αἰσθησις ὄλον μεσότητος τιος οὕσης τῆς ἐν τοῖς
5 αἰσθητοῖς ἐναντιώσεως. Και διὰ τοῦτο κρῖνει τὰ αἰσθητά.

Τὸ γὰρ μέσον κριτικόν· γίνεται γὰρ πρὸς ἐκότερον αὐτῶν·
θῆτερον τῶν ἀφρων· και δεῖ ὥσπερ τὸ μέλλον αἰσθήσεσθαι
λευκοῦ και μέλανος μηδέτερον αὐτῶν εἶναι ἐνεργεία, δυνάμει·
δ' ἄμφω (οὕτω δὲ και ἐπὶ τῶν ἄλλων), και ἐπὶ τῆς ἀφῆς·

10 μήτε θερμὸν μήτε ψυχρὸν. Ἐτι δ' ὥσπερ ὄρατοῦ και ἀορά-
του ἦν πως ἢ ὄψις, ὁμοίως δὲ και αἱ λουταὶ τῶν ἀντικει-
μένων, οὕτω και ἡ ἀφῆ τοῦ ἀπτοῦ και ἀνάπτοον· ἀναπτον·
δ' ἐστὶ τὸ τε μικρὰν ἔχον πάμκασι, διαφορὰν τῶν ἀπτῶν,
ὄλον πέσσονθεν ὁ ἀῆς, και τῶν ἀπτῶν αἱ ὑπερβολαί, ὥσπερ·

15 τὰ φθαρτικά. Καθ' ἐκάστην μὲν οὖν τῶν αἰσθήσεων εἴρηται
τόση.

ὅπως εἶναι ὁ ἀέρας και τὸ νερὸ σχετικά μὲ τὴν δρασση, τὴν
ἀκούη και τὴν δόξαση, ἔτσι και τούτα (ἢ σάρκα και ἡ γλώσ-
σα) εἶναι σχετικά μὲ τὸ αἰσθητήριό τους, ὅπως τὸ καθένα
ἀπό ἐκεῖνα. Ἄν ἐγγίξωμε τὸ ἴδιο τὸ αἰσθητήριον, δὲν θὰ εἴχαμε
αἰσθηση οὕτε για τὰ πρῶτα οὕτε για τὰ δεύτερα, ὅπως ἂν
ἔβθε κανεὶς λευκὸ σώμα ἀπάνω στην ἐπιφάνεια τοῦ ματιοῦ.
Μὲ τοῦτο γίνεται φανερό δτι τὸ αἰσθητήριον τῆς ἀφῆς εἶναι
20 τὸ ἑσω-πρῶτό· γιατί μόνον ἔτσι θὰ γίνονταν αὐτὸ ποῦ γίνεσαι
και σὶς ἄλλες αἰσθήσεις· ὅταν, ἀλήθεια, ἀκουμποῦμε ἀντι-
κείμενα ἐπάνω στοῦ αἰσθητήριου, δὲν ἔχομε αἰσθημα, ἐνῶ ὅταν
τὰ βάζωμε ἐπάνω στη σάρκα, παρῆγεται αἰσθημα· ὥστε ἡ
σάρκα εἶναι τὸ ἐνδιάμεσο τοῦ ἀπτικῦ.

Στὴν ἀφῆ ἀνήκουν οἱ διαφορὰς τοῦ σώματος ὡς σώματος·
δισφορὰς ἐνοῦ ἐκείνης ποῦ προσδιορίζουν τὰ στοιχεῖα θερ-
μὸ ψυχρὸ, ξερὸ ὕγρὸ, για τὰ ὅποια μιλήσαμε ἄλλοτε, στη
μελέτη για τὰ στοιχεῖα (188). Και αἰσθητήριό τους εἶναι τὸ
ἀπτικὸ, και ἐκείνο, στοῦ ὅποιο αὐτὸ ποῦ λέμε ἀφῆ προκαλεῖται
ἀμέσα, χωρὶς (ξένο) ἐνδιάμεσο, εἶναι τὸ μέρος ποῦ ἔχει αὐ-
42a θεια, θὰ πῆ πάσχω καιτὰ κἀτα τοῦτο τρόπο. Ὄστε τὸ ἐνεργητι-
κὸ ἀνεβάζει σὲ ἐντελέχεια, ὅπως εἶναι τὸ ἴδιο, ἐκείνο ποῦ
εἶναι σὲ δυναμικότητα. Γι' αὐτὸ δ, τι εἶναι θερμὸ και ψυχρὸ,
ἢ σκληρὸ και μαλακὸ ὄσο και τὸ αἰσθητήριον δὲν τὸ αἰσθάνο-
μαστε· αἰσθάνομαστε μόνο δ, τι ξεπερνᾶ τὴν κατᾶσταση τοῦ

αἰσθητήριου, γιατί ἡ αἰσθηση εἶναι σάν μεσότητα ἀνάμεσα
στις ἀντιθέσεις τῶν αἰσθητῶν. Και για τοῦτο ξεχωρίζει τὰ 5
αἰσθητά. Γιατί τὸ μέσο ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ ξεχωρίζη·
σχετικά, ἀλήθεια, μὲ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο ἀκρα παίρνει τὴ
θέση τοῦ ἄλλου ἀκρου (188). Και ὅπως ἐκείνο, ποῦ πρόκειται
νὰ αἰσθανῆ τὸ λευκὸ και τὸ μαῦρο, πρέπει νὰ μὴ εἶναι κανέ-
να ἀπὸ αὐτὰ σὲ ἐντελέχεια, ἀλλὰ και τὰ δύο σὲ δυναμικότητα
(τὸ ἴδιο και για τὰ ἄλλα αἰσθητά), ἔτσι και σχετικά μὲ τὴν
ἀφῆ πρέπει νὰ μὴν εἶναι οὕτε θερμὸ οὔτε ψυχρὸ σὲ ἐντελέ-
10 χεια. Κι ἀκριβῆ ὅπως ἡ δρασση ξεχωρίζει καιτὰ κἀτα τοῦτο τρόπο
τὸ ὄρατο και τὸ ἀόρατο, και ὅπως καιτὸν ἴδιο τρόπο και
οἱ ἄλλες αἰσθήσεις ξεχωρίζουν τὰ ἀντιθετα, ἔτσι και ἡ ἀφῆ
ξεχωρίζει τὸ ἀπτο και τὸ μη-ἀπτο. Μὴ ἀπτο εἶναι και ἐκείνο
ποῦ ἔχει ἐντελῶς ἀσθημανη ἀπτικὴ διαφορὰ, ὅπως συμβαίνει
λόγου χάρη μὲ τὸν ἀέρα και ὄσα ἔχουν, σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ
τις ἰδιότητες τῶν ἀπτῶν, ὅπως ἐκείνα ποῦ καταστρέφουν τὸ
αἰσθητήριον. Ἐχομε ἔτσι δῶσει μιὰ γενικὴ εἰκόνα για κάθε
αἰσθηση χωριστά.

λουθούντα και κοινά, οίον κίνησις και μέγεθος και ἀριθμός· εἰ γὰρ ἦν ἡ ὄψις μόνη, και αὐτὴ λευκοῦ, ἐλάθειεν ἂν μάλλον κἄν ἐδόκει ταῦτά εἶναι πάντα διὰ τὸ ἀκολουθεῖν ἀλλήλοις ἅμα χρώμα και μέγεθος. Νῦν δ' ἐπεὶ και ἐν ἑτέρῳ αἰσθητῷ

10 τὰ κοινὰ ὑπάρχει, δῆλον ποιεῖ ὅτι ἄλλο τι ἕκαστον αὐτῶν.

2. Ἐπεὶ δ' αἰσθανόμεθα ὅτι ὀρώμεν και ἀκούομεν, ἀνάγκη ἢ τῆ ὄψε αἰσθάνεσθαι ὅτι ὀφθῆ, ἢ ἑτέρῳ. Ἄλλ' ἢ αὐτὴ ἔσται τῆς ὄψεως και τοῦ ὑποκειμένου χρώματος.

15 Ὡστε ἢ δύο τοῦ αὐτοῦ ἔσονται ἢ αὐτὴ αὐτῆς. Ἐτι δ' εἰ ἢ αὐτὴ τις ἔσται αὐτῆς. Ὡστ' ἐπὶ τῆς πρώτης τοῦτο ποιητέον. Ἐχει δ' ἀπορίαν· εἰ γὰρ τὸ τῆ ὄψε αἰσθάνεσθαι ἔσται ὄψιν, ὀφθαί δὲ χρώμα ἢ τὸ ἔχον, εἰ ὄψεται τις τὸ ὄρων, και χρώμα ἔξει τὸ ὄρων πρῶτον. Φανερόν τοίνυν

20 ὅτι οὐχ ἔν τὸ τῆ ὄψε αἰσθάνεσθαι· και γὰρ ὅταν μὴ ὀρώμεν, τῆ ὄψε κοίνομεν και τὸ σκότος και τὸ φῶς, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως. Ἐτι δὲ και τὸ ὄρων ἔστιν ὡς κερρωμάσιαι τὸ γὰρ αἰσθητῆριον δεκτικὸν τοῦ αἰσθητοῦ ἄνευ τῆς ὕλης ἔκαστον. Διὸ και ἀπελθόντων τῶν αἰσθητῶν ἔνευσαν αἱ

25 αἰσθήσεις και φαντασάει ἐν τοῖς αἰσθητῆροισι.

Ἡ δὲ τοῦ αἰσθητοῦ ἐνέργεια και τῆς αἰσθήσεως ἢ αὐτὴ μὲν ἔστι και μία, τὸ δ' εἶναι οὐ τὸ αὐτὸ αὐταῖς· λέγω δ' οἷον ὁ ψόφος ὁ κατ' ἐνέργειαν και ἡ ἀκοή ἢ κατ' ἐνέργειαν· ἔστι γὰρ ἀκοήν ἔχοντα μὴ ἀκούειν, και τὸ ἔχον

30 ψόφον οὐκ ἀεὶ ψοφεῖ. Ὡταν δ' ἐνεργῆ τὸ δυνάμενον ἀκοῦειν και ψοφῆ τὸ δυνάμενον ψοφεῖν, τότε ἢ κατ' ἐνέργειαν

διαφεύγουν λιγώτερο τὰ ἐπακόλουθα και κοινὰ αἰσθητά⁽²⁰⁾, ὅπως ἢ κίνηση και τὸ μέγεθος και ὁ ἀριθμός· Ἄν, ἀλήθεια, μόνος ἢ ὄραση αἰσθανόνταν τὰ κοινά, και αἰσθανόνταν και τὸ χρώμα⁽²¹⁾, τὰ κοινὰ θὰ περνούσαν περισσότερο ἀπαραιτήρητα και θὰ μὲς φαινόταν ὅτι ὅλα τὰ ἰδιαίτερα αἰσθητά τῆς ὄρασεως και τὰ κοινὰ τρυτίζονται, (εἶναι τὸ ἴδιο πρῶμα), ἐπειδὴ τὸ χρώμα και τὸ μέγεθος συνοδεύουν τὸ ἕνα τὸ ἄλλο⁽²²⁾. Τώρα ὁμως ἐπειδὴ τὰ κοινὰ ὑπάρχουν και σὲ ἄλλα αἰσθητά, κένουν φανερό ὅτι τὸ καθένα τους εἶναι κάτι ἄλλο, 10 ξέχωρο ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα αἰσθητά ποῦ συνοδεύει.

2. Ἀφοῦ αἰσθανόμεσθε ὅτι βλέπομε και ἀκούομε, εἶναι ἀναγκαῖο ἢ μὲ τὴν ὄραση νὰ αἰσθανόμεσθε ὅτι ἢ ὄραση βλέπει ἢ μὲ ἄλλη αἰσθηση. Ἄλλὰ τότε ἢ ἴδια αὐτῆ αἰσθηση θὰ αἰσθανόνταν και τὴν ὄραση και τὸ ἀντικείμενὸ τῆς τὸ χρώμα. Ὡστε ἢ θὰ ὑπάρχουν δύο αἰσθήσεις γιὰ τὸ ἴδιο ἀντικείμενο⁽²³⁾, ἢ ἢ ὄραση αἰσθάνεται μόνη τὸν ἑαυτὸ τῆς. Ἄλλὰ και ὅταν ἄλλη θὰ ἦταν ἢ αἰσθηση γιὰ τὴν ὄψιν, τότε ἢ θὰ πάμε ἔτσι ἐπ' ἀπειρον⁽²⁴⁾, ἢ ἢ τελευταία αὐτῆ αἰσθηση θὰ πρέπει νὰ αἰσθάνεται μόνη τῆς τὸν ἑαυτὸ τῆς. Τὸ συμπέρασμα μὲς εἶναι ὅτι τὴν ἐνέργεια αὐτῆ πρέπει νὰ τὴ δεχτοῦμε γιὰ τὴν πρώτη αἰσθηση⁽²⁵⁾. Ἐχει ὁμως κάποια δυσκολία τὸ ζήτημα· γιὰτὶ, ἀφοῦ αἰσθάνομαι μὲ τὴν ὄραση, θὰ πῆ βλέπω, και ἀφοῦ ἐκείνο ποῦ βλέπω εἶναι τὸ χρώμα, ἂν κανεὶς βλέπει ἐκείνο ποῦ βλέπει, θὰ πρέπει τότε ἐκείνο ποῦ πρῶτο βλέπει νὰ ἔχη χρώμα. Εἶναι φανερό ὅτι τὸ αἰσθάνομαι μὲ τὴν ὄραση 20 δὲν εἶναι ἕνα μόνο πρῶμα. Γιατὶ και ὅταν δὲν βλέπωμε, μὲ τὴν ὄραση ξεχωρίζομε και τὸ σκοτάδι και τὸ φῶς, ἀλλὰ ὄχι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο⁽²⁶⁾. Ἐπειτα, ὅπως τὸ χρώμα και τὸ φῶς, και τὸ ὄρανο ποῦ βλέπει εἶναι κατὰ κάποιο τρόπο και αὐτὸ χρωματισμένο⁽²⁷⁾, γιὰτὶ κάθε αἰσθητῆριο εἶναι δεκτικὸ τοῦ αἰσθητοῦ χωρὶς τὴν ὕλη. Γι' αὐτὸ και ὅταν τὰ αἰσθητὰ πάψουν νὰ εἶναι παράντα, ἐξακολουθοῦν νὰ μένουν μέσα στὰ αἰσθητήρια τὰ αἰσθήματα και αἱ εἰκόνες.

Μία και ἴδια εἶναι ἢ ἐνέργεια τοῦ αἰσθητοῦ και ἢ ἐνέργεια τῆς αἰσθησης, ἢ οὐσία τῆς ὁμως δὲν εἶναι ἢ ἴδια. Μὲ τίς 25 δύο τούτες ἐνέργειες ἔννοῶ τὸν ἦχο λόγου χάρη στὴν ἐντελέχεια τὸ και τὴν ἀκοή στὴν ἐντελέχεια τῆς. Εἶναι, ἀλήθεια, δυνατὸ νὰ ἔχη κανεὶς ἀκοή και νὰ μὴ ἀκούη, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐκείνο ποῦ ἔχει ἦχο δὲν ἔχει πάντοτε. Ὡταν ὁμως περνα στὴν ἐνέργεια ἐκείνο ποῦ ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ ἀκούη, και ὅταν ἦχῆ ἐκείνο ποῦ ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ ἦχῆ, τότε τὴν

ἐκεῖνοι ἀπλῶς ἔλεγον περὶ τῶν λεγομένων οὐχ ἀπλῶς.
 Εἰ δ' ἢ συμφωνία φωνῆ τις ἔστιν, ἢ δὲ φωνῆ καὶ ἢ
 ἀκοῆ ἔστιν ὡς ἐν ἔστι, καὶ ἔστιν ὡς οὐχ ἐν τὸ αὐτὸ, λόγος
 30 δ' ἢ συμφωνία, ἀνάγκη καὶ τὴν ἀκοὴν λόγον τινά εἶναι. Καὶ
 διὰ τοῦτο καὶ φθείρει ἕκαστον ὑπερφάλλον, καὶ τὸ δὲν καὶ
 τὸ βαρῶ, τὴν ἀκοὴν ὁμοίως δὲ καὶ ἐν χυμοῖς τὴν γεῦσιν,
 426b καὶ ἐν χρώμασι τὴν ὄψιν τὸ σφόδρα λαμπρὸν ἢ ζοφερόν,
 καὶ ἐν σφαιρίσει ἢ ἰσχυρὰ ὀσμὴ καὶ γλοκεῖα καὶ μικρὰ, ὡς
 λόγου τινὸς ὄντος τῆς αἰσθήσεως. Διὸ καὶ ἡδέα μὲν, ὅταν
 εὐλαμπῆ καὶ ἀμυγῆ ὄντα ἀγγηται εἰς τὸν λόγον, ὁλον τὸ δὲν ἢ
 5 γλυκὴ ἢ ἀλμυρὸν, ἡδέα γὰρ τότε ὄλωι δὲ μάλλον τὸ μικτόν
 συμφωνία ἢ τὸ δὲν ἢ τὸ βαρῶ. Ἀπὸ δὲ τὸ θερμοῦ τὸν ἢ
 ψικτόν ἢ δ' αἰσθησις ὁ λόγος ὑπερφάλλοντα δὲ λυτεῖ ἢ
 φθείρει.

Ἐκείνη μὲν οὖν αἰσθησις τοῦ ὑποκειμένου αἰσθητοῦ
 10 ἔστιν, ἀπαρχουσα ἐν τῷ αἰσθητικῷ ἢ αἰσθητικῶν, καὶ
 κρῖνει τὰς τοῦ ὑποκειμένου αἰσθητοῦ διαφορὰς, ὅλον λευκὸν
 μὲν καὶ μέλαν ὄψις, γλυκὴ δὲ καὶ πικρὰν γεῦσις. Ὅμοίως
 δ' ἔχει τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἐπει δὲ καὶ τὸ λευκὸν
 καὶ τὸ γλυκὸν καὶ ἕκαστον τῶν αἰσθητῶν πρὸς ἕκαστον κρῖ-
 15 νομεν, τίνι καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι διαφέρει; Ἀνάγκη δὴ αἰσθή-
 σει αἰσθητὰ γὰρ ἔστιν. Ἡ καὶ δῆλον ὅτι ἢ σὰρξ οὐκ ἔστι
 τὸ ἔσχατον αἰσθητικῶν ἀνάγκη γὰρ ἦν ἀπτόμενον αὐτοῦ
 κρῖνειν τὸ κρῖνον. Ὅπως δὲ κεχωρισμένους ἐνδέχεται κρῖνειν
 20 ὅτι ἕτερον τὸ γλυκὸν τοῦ λευκοῦ, ἀλλὰ δεῖ ἐπὶ τινὶ ἄμφω
 δηλα εἶναι. Ὅπως μὲν γὰρ κἂν εἰ τοῦ μὲν ἐγὼ τοῦ δὲ σὺ
 αἰσθῶ, δῆλον ἂν εἴη ὅτι ἕτερα ἀλλήλων. Δεῖ δὲ τὸ ἐν
 λέγειν ὅτι ἕτερον ἕτερον γὰρ τὸ γλυκὸν τοῦ λευκοῦ. Λέγει

ὁμοῦ δ' ἢ. Ἀλλὰ ἐκεῖνοι μίλησαν γὰρ πράγματα πού δὲν ἔχουν
 μὴ μόνον σημασία με ὅποιο τρόπο θὰ μιλοῦσε κανεὶς γιὰ
 πράγματα πού μόνο μιὰ σημασία ἔχουν.

Ἀφοῦ κάποιος εἶδος φωνῆς (36) εἶναι ἁρμονία, καὶ ἢ
 φωνῆ ὅς ἐντελέχεια καὶ ἢ ἀκοῆ εἶναι ἀπὸ μιὰ ἀποψῆ ἕνα καὶ
 μόνο πράγμα, καὶ ἀπὸ ἄλλῃ ἀποψῆ δὲν εἶναι, ἀφοῦ τέλος ἢ
 30 ἁρμονία εἶναι ἀναλογία, εἶναι ἀνάγκη καὶ ἢ ἀκοῆ νὰ εἶναι
 κάποια ἀναλογία. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς κάθε ὑπερφάλλον καὶ σὺ
 ὄψι καὶ σὺ βαρῶ, καταστρέφει τὴν ἀκοή. Κατὰ τὸν ἴδιον
 τρόπο καταστρέφου καὶ τὴν γεῦση ὁ ὑπερβολὴς στὰ ἀντίστοι-
 χα αἰσθητά, καὶ τὴν ὄραση ὅ,τι στὰ χρώματα εἶναι πολὺ
 λαμπρὸ ἢ σκοτεινὸ, καὶ τὴν ὄσφρηση ἢ δυνατὴ ὀσμὴ, εἶτε
 γλυκὰ εἶτε πικρὰ, γιὰ τὴν αἰσθητοῦ εἶναι κάποια ἀναλογία.
 Γιὰ τοῦτο (34) εὐάρεστες εἶναι οἱ ἰδιότητες τῶν αἰσθητῶν,
 ὅταν, ὄντας καθαρὰ καὶ ὄχι ἀνακατεμένες, ἔρχωνται στὴν
 ὀρισμένη ἀναλογία, ὅπως λόγου χάρι τὸ ξινὸ ἢ τὸ γλυκὸ ἢ τὸ
 5 ἀλμυρὸ εἶναι τότε, ἀλήθεια, εὐάρεστες· γενικὰ ὁμοῦς τὸ μικτὸ
 εἶναι περισσότερο ἁρμονία ἀπὸ τὸ καθαρὸ ὄψι ἢ τὸ βαρῶ. Ὡς
 πρὸς τὴν ἀπὸ πάλι περισσότερο ἁρμονία εἶναι ἐκεῖνο πού
 μπορεῖ νὰ θερμανθῆ ἢ ἐκεῖνο πού μπορεῖ νὰ ψυχθῆ (35)· καὶ
 αἰσθητοῦ εἶναι ἢ ἀναλογία ὅσο γὰρ τὰ αἰσθητά, τὰ ὑπερβο-
 λικά ἔντονα, αὐτὰ προκαλοῦν τὸν ἢ καταστρέφουν τὴν αἰ-
 σθητοῦ.

Κάθε αἰσθητοῦ (38) λοιπὸν εἶναι αἰσθητοῦ τοῦ αἰσθητοῦ
 10 πού εἶναι ἀντικείμενὸ τῆς ἔδρουε στὸ αἰσθητικῶν ὡς αἰσθη-
 τῆρι, καὶ ξεχωρίζει τὴς διαφορὰς τοῦ αἰσθητοῦ ἀντικειμένου
 τῆς ἢ ὄραση λόγου χάρι ξεχωρίζει (37) τὸ ἄσπρο καὶ τὸ
 μαῦρο; καὶ ἢ γεῦση τὸ γλυκὸ καὶ τὸ πικρὸ. Τὸ ἴδιο γίνεται
 καὶ μετὰ τὴς ἄλλας αἰσθήσεις. Ἐπειδὴ ὁμοῦς καὶ τὸ ἄσπρο καὶ
 τὸ γλυκὸ (38) καὶ κάθε αἰσθητοῦ τὸ ξεχωρίζου ἀπὸ κάθε ἄλ-
 15 λο, μετὰ τί αἰσθανόμεστε καὶ ὅτι διαφέρου; Εἶναι ἀνάγκη βέ-
 βαια με κάποια αἰσθητοῦ γιὰ τὸ πρόκειται γιὰ αἰσθητὰ πράγ-
 ματα. Γίνεται ἀπὸ δὴ φανερό ὅτι ἢ σάρκα δὲν εἶναι τὸ ἕμισο
 αἰσθητικῶν γιὰ τὴς διαφορὰς (39)· γιὰ τὸ τότε θὰ ἦταν ἀνάγκη
 ἐκεῖνο πού ξεχωρίζει νὰ ξεχωρίζῃ ἐγγίζοντας τὰ αἰσθητά.
 Οὔτε πάλι εἶναι δυνατὸ με χωριστὰς ἀρχὰς (40) νὰ ξεχωρί-
 20 ζουμε τὸ γλυκὸ ἀπὸ τὸ ἄσπρο, ἀλλὰ πρέπει με μιὰ ἀρχὴ καὶ
 τὰ δὴ νὰ γίνωνται φανερά. Γιὰ τὸ ἄλλοιως (41) θὰ ἦσαν φα-
 νερό ὅτι διαφέρου τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Πράγμα ἄτοπο· ἕνα καὶ μόνον
 νόμον τὸ ἕνα καὶ σὺ τὸ ἄλλο. Πράγμα ἄτοπο· ἕνα καὶ μόνον
 πρέπει νὰ λέγη πὼς διαφέρου· γιὰ τὸ ἄλλο εἶναι τὸ γλυκὸ
 Ἄριστοτέλους, Περὶ ψυχῆς 11

ἀπὸ τὸ λευκὸ. Τῆ διαφορά λοιπὸν τῆ λέγει μίᾳ καὶ ἡ ἴδια ἀρχή. Καὶ πῶς λέγει, ἔστι καὶ αἰσθάνεται καὶ τέτοια εἰκόνα σχηματίζει (48). Ὅτι λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ξεχωρίζωμε τὰ χωριστὰ αἰσθητὰ μὲ χωριστὰς ἀρχάς, εἶναι φανερό. Ὅτι ὁμοίως τὸ ξεχώρισμα δὲν μπορεῖ νὰ γίνηται οὔτε σὲ χωριστὸν χρόνον, αὐτὸ θὰ γίνη φανερό ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα: πῶς, ἀλήθεια, ἡ ἴδια ἀρχὴ λέγει ὅτι ἕλλο εἶναι τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, ἔστι καὶ ἕταν λέγει ὅτι τὸ ἕνα εἶναι διαφορετικὸν καὶ ὅτι καὶ τὸ ἕλλο εἶναι διαφορετικὸν (49), τὸ ὅταν, στήν περίπτωσιν αὐτῆ, δὲν εἶναι κατὰ περιστάσιν (50). Καὶ ἐννοῶ τούτο: ἂν λόγῳ χάρι βεβαιώσῃ τῶρα ὅτι εἶναι ἕλλο, ὅχι ὁμοίως ὅτι τούτῃ τῆ στιγμῇ εἶναι ἕλλο, τὸ ἕταν εἶναι τότε (κατὰ περιστάσιν) (48). Ἄλλὰ ἡ κοινὴ αἰσθησις ἐστὶ βεβαιώσῃ: καὶ τῶρα, καὶ ὅτι τῶρα τὴν ἴδια στιγμῇ λοιπὸν τὰ συλλομβάνει καὶ τὰ δύο (48). Ὅστε εἶναι ἀδιαίρετῃ καὶ σὲ ἀδιαίρετο χρόνον ἀντιλαμβάνεται τὰ διάφορα αἰσθητὰ (48). Τὸ ἴδιο ὁμοίως πρᾶγμα εἶναι ἀδύνατον, τὴν ὄρα, ποὺ εἶναι ἀδιαίρετο καὶ μέσα σὲ ἀδιαίρετο χρόνον, νὰ κινήται ταυτόχρονα ἀντίθετες κινήσεις (48). Γιατὶ ἂν τὸ αἰσθητὸ εἶναι γλυκόν, κινεῖ τὴν αἰσθησὴ τῆ νόσησιν κατὰ τὸ ἕλλα τῶρα, τὸ πικρὸ ὁμοίως τὴν κινεῖ ἀντίθετα, καὶ τὸ ἄσπερον πάλι διαφορετικῶς. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ ξεχωρίζει ἡ κοινὴ αἰσθησις, εἶναι ἀραγε ὡς πρὸς τὸ ταυτόχρονον καὶ τὸν ἀριθμὸν ἀδιαίρετο καὶ ἀχώριστο, λογικῶς ὁμοίως διαίρετό (49); εἶναι τότε καὶ κατὰ κάποιον τρόπο δυνατὸν ἀπὸ τῆ μίᾳ νὰ αἰσθάνεται τὰ χωριστὰ αἰσθητὰ σὰν διηρησθέντα; ἀπὸ τὴν ἕλλα σὰν ἀδιαίρετο. Γιατὶ λογικῶς εἶναι διηρησθέντα; ἀπὸ τὴν ἕλλα σὰν ἀδιαίρετο. Ὅστε ὡς ἀδιαίρετο δὲν εἶναι δυνατὸν αὐτὸ ποὺ εἴπαμε; Γιατὶ εἰκείνο ποὺ ἔλακρῖνει, μόνον ὅταν εἶται σὲ δυναμικότητα, εἶναι τὸ ἴδιο καὶ ἀδιαίρετο τὰ ἐναντία, λογικῶς ὁμοίως ὅχι: ἀλλὰ ὅταν εἶναι σὲ ἐντελέχεια, εἶναι διαίρετο καὶ δὲν εἶναι τότε δυνατὸν νὰ εἶναι ταυτόχρονα καὶ λευκὸ καὶ μαύρο καὶ ἐντελέχεια, ὥστε οὔτε καὶ νὰ δέχεται τίς μορφὰς τοῦ μαύρου καὶ τοῦ ἄσπερου εἶναι δυνατὸν, ἂν αὐτὸ εἶναι στήν οὐσία τῆς ἡ αἰσθησιν καὶ ἡ νόσησιν (50). Φαίνεται ὁμοίως ὅτι ἔχομε καὶ ἐδῶ αὐτὸ ποὺ ὀνομάζομεν μερικὸν σημεῖον, ἀπὸ μίᾳ ἀποψῆ εἶναι καὶ ἀπὸ ἕλλη δύο, καὶ διαίρετο στήν τελευταία τούτῃ περίπτωσιν (51). Ὅστε ὡς ἀδιαίρετο εἰκείνο ποὺ ξεχωρίζει (ἡ κοινὴ αἰσθησις) εἶναι ἕνα καὶ ταυτόχρονον, ὡς διαίρετο δὲν εἶναι ἕνα (52). Γιατὶ δύο μορφὰς χρησιμοποιοῖ τὸ ἴδιο σημεῖον τὴν ἴδια ὄρα: ἀπὸ τὴν ἀποψῆ λοιπὸν ποὺ χρησιμοποιοῖ τὸ ὄρα ὡς δύο (ἀρχὴ καὶ

427a

ἀπὸ τὸ λευκὸ. Τῆ διαφορά λοιπὸν τῆ λέγει μίᾳ καὶ ἡ ἴδια ἀρχή. Καὶ πῶς λέγει, ἔστι καὶ αἰσθάνεται καὶ τέτοια εἰκόνα σχηματίζει (48). Ὅτι λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ξεχωρίζωμε τὰ χωριστὰ αἰσθητὰ μὲ χωριστὰς ἀρχάς, εἶναι φανερό. Ὅτι ὁμοίως τὸ ξεχώρισμα δὲν μπορεῖ νὰ γίνηται οὔτε σὲ χωριστὸν χρόνον, αὐτὸ θὰ γίνη φανερό ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα: πῶς, ἀλήθεια, ἡ ἴδια ἀρχὴ λέγει ὅτι ἕλλο εἶναι τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, ἔστι καὶ ἕταν λέγει ὅτι τὸ ἕνα εἶναι διαφορετικὸν καὶ ὅτι καὶ τὸ ἕλλο εἶναι διαφορετικὸν (49), τὸ ὅταν, στήν περίπτωσιν αὐτῆ, δὲν εἶναι κατὰ περιστάσιν (50). Καὶ ἐννοῶ τούτο: ἂν λόγῳ χάρι βεβαιώσῃ τῶρα ὅτι εἶναι ἕλλο, ὅχι ὁμοίως ὅτι τούτῃ τῆ στιγμῇ εἶναι ἕλλο, τὸ ἕταν εἶναι τότε (κατὰ περιστάσιν) (48). Ἄλλὰ ἡ κοινὴ αἰσθησις ἐστὶ βεβαιώσῃ: καὶ τῶρα, καὶ ὅτι τῶρα τὴν ἴδια στιγμῇ λοιπὸν τὰ συλλομβάνει καὶ τὰ δύο (48). Ὅστε εἶναι ἀδιαίρετῃ καὶ σὲ ἀδιαίρετο χρόνον ἀντιλαμβάνεται τὰ διάφορα αἰσθητὰ (48). Τὸ ἴδιο ὁμοίως πρᾶγμα εἶναι ἀδύνατον, τὴν ὄρα, ποὺ εἶναι ἀδιαίρετο καὶ μέσα σὲ ἀδιαίρετο χρόνον, νὰ κινήται ταυτόχρονα ἀντίθετες κινήσεις (48). Γιατὶ ἂν τὸ αἰσθητὸ εἶναι γλυκόν, κινεῖ τὴν αἰσθησὴ τῆ νόσησιν κατὰ τὸ ἕλλα τῶρα, τὸ πικρὸ ὁμοίως τὴν κινεῖ ἀντίθετα, καὶ τὸ ἄσπερον πάλι διαφορετικῶς. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ ξεχωρίζει ἡ κοινὴ αἰσθησις, εἶναι ἀραγε ὡς πρὸς τὸ ταυτόχρονον καὶ τὸν ἀριθμὸν ἀδιαίρετο καὶ ἀχώριστο, λογικῶς ὁμοίως διαίρετό (49); εἶναι τότε καὶ κατὰ κάποιον τρόπο δυνατὸν ἀπὸ τῆ μίᾳ νὰ αἰσθάνεται τὰ χωριστὰ αἰσθητὰ σὰν διηρησθέντα; ἀπὸ τὴν ἕλλα σὰν ἀδιαίρετο. Ὅστε ὡς ἀδιαίρετο δὲν εἶναι δυνατὸν αὐτὸ ποὺ εἴπαμε; Γιατὶ εἰκείνο ποὺ ἔλακρῖνει, μόνον ὅταν εἶται σὲ δυναμικότητα, εἶναι τὸ ἴδιο καὶ ἀδιαίρετο τὰ ἐναντία, λογικῶς ὁμοίως ὅχι: ἀλλὰ ὅταν εἶναι σὲ ἐντελέχεια, εἶναι διαίρετο καὶ δὲν εἶναι τότε δυνατὸν νὰ εἶναι ταυτόχρονα καὶ λευκὸ καὶ μαύρο καὶ ἐντελέχεια, ὥστε οὔτε καὶ νὰ δέχεται τίς μορφὰς τοῦ μαύρου καὶ τοῦ ἄσπερου εἶναι δυνατὸν, ἂν αὐτὸ εἶναι στήν οὐσία τῆς ἡ αἰσθησιν καὶ ἡ νόσησιν (50). Φαίνεται ὁμοίως ὅτι ἔχομε καὶ ἐδῶ αὐτὸ ποὺ ὀνομάζομεν μερικὸν σημεῖον, ἀπὸ μίᾳ ἀποψῆ εἶναι καὶ ἀπὸ ἕλλη δύο, καὶ διαίρετο στήν τελευταία τούτῃ περίπτωσιν (51). Ὅστε ὡς ἀδιαίρετο εἰκείνο ποὺ ξεχωρίζει (ἡ κοινὴ αἰσθησις) εἶναι ἕνα καὶ ταυτόχρονον, ὡς διαίρετο δὲν εἶναι ἕνα (52). Γιατὶ δύο μορφὰς χρησιμοποιοῖ τὸ ἴδιο σημεῖον τὴν ἴδια ὄρα: ἀπὸ τὴν ἀποψῆ λοιπὸν ποὺ χρησιμοποιοῖ τὸ ὄρα ὡς δύο (ἀρχὴ καὶ

10

ἄρα τὸ αὐτό. Ὅστε ὡς λέγει, ὅταν καὶ νοεῖ καὶ αἰσθάνεται. Ὅτι μὲν ὄν οὐκ ὁλον τε κχωρισμένοις κρῖνοι τὰ κχωρισμένα, δηλον' ὅτι δ' οὐδ' ἐν κχωρισμένῳ κρῖνῳ, 25 ἐντέθεν. Ὅσατε γὰρ τὸ αὐτὸ λέγει ὅτι ἕτερον καὶ ἄλλο καὶ τὸ κακόν, ὅταν καὶ ὅτε θάτερον λέγει ὅτι ἕτερον καὶ θάτερον, οὐ κατὰ συμβεβηκός τὸ ὅτε λέγο δ', ὁλον ὄν λέγο ὅτι ἕτερον, οὐ μέντοι ὅτι ὄν ἕτερον ἀλλ' ὅταν λέγει, καὶ ὄν, καὶ ὅτι ὄν ἄμα ἄρα. Ὅστε ἀχώριστον καὶ ἐν ἀχώριστῳ κρῖνῳ. Ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον ἄμα τὰς ἐναντίας κινήσεις κινεῖσθαι τὸ αὐτὸ ἢ ἀδιαίρετον καὶ ἐν ἀδιαίρετῳ κρῖνῳ. Ἐγὼ γὰρ γλοκόν, ὅδι κινεῖ τὴν αἰσθησιν ἢ τὴν νόσησιν, τὸ δὲ πικρὸν 30 ἄρα ἐναντίας, καὶ τὸ λευκὸν ἐτέρας. Ἄγ' ὄν ἄμα μὲν καὶ ἀριθμῶ ἀδιαίρετον καὶ ἀχώριστον τὸ κρῖνον, τῷ εἶναι δὲ κχωρισμένον; Ἔστι δὲ πῶς ὡς τὸ διαίρετον τῷ εἶναι μὲν γὰρ ὄν αἰσθάνεται, ἔστι δ' ὡς ἢ ἀδιαίρετον τῷ εἶναι ὄν τε; 5 διαίρετον, τότε δὲ καὶ ἀριθμῶ ἀδιαίρετον. Ἡ οὐκ ὁλον τε; Δοκίμει μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ καὶ ἀδιαίρετον τὰναντία, τῷ δ' εἶναι οὐδ', ἀλλὰ τῷ ενεργεῖσθαι διαίρετον, καὶ οὐκ ὁλον τε εἶναι λευκὸν καὶ μέλαν εἶναι, ὅστ' οὐδὲ τὰ εἶδη πάσχειν αὐτῶν, εἰ τοῦτων ἢ αἰσθησιν καὶ ἡ νόσησιν. Ἄλλ' ὅσατε 10 ἢν καλοῦσιν τινες στιγμῆν, ἢ μία ἢ δύο, ταύτη καὶ διαίρετή. Ἡ μὲν ὄν ἀδιαίρετον, ἐν τὸ κρῖνον ἔστι καὶ ἄμα, ἢ δὲ διαίρετον, οὐκ ἐν ὑπάφχει: δις γὰρ τῷ αὐτῷ κρῖνῳ σιμείῳ εἶναι: ἢ μὲν ὄν δυοῖν κρῖνῳ τῷ κρῖνῳ, δύο κρῖνῳ καὶ

χωριστό, ἕξ ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ μεγέθη, μέσα στις μορφές τις 5
αἰσθητές βρίσκονται τὰ νοητά, τόσο οἱ λεγόμενες ἀφηρημένες
έννοιες, ὅσο καὶ ἐκείνες ποὺ ἀναφέρονται στις ποιότητες καὶ
στις μεταβολὰς τῶν αἰσθητῶν (177). Γι' αὐτὰ, ἐκεῖνος ποὺ δὲν
ἔχει κανένα αἰσθημα, οὐτε νὰ μάθῃ τίποτε μπορεῖ οὐτε νὰ
καταλάβῃ. Τὸ ἴδιο καὶ ὅταν ὁ νοῦς στρέφεται στὴ θεωρήσει,
εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸν συνοδεύη κάποια εἰκόνα. Οἱ εἰκόνας,
ἀλήθεια, εἶναι ὅαν τὰ αἰσθητά, μόνον ποὺ εἶναι χωρὶς ὕ- 10
λη (178). Ἀλλὰ καὶ ἡ φαντασία εἶναι ἄλλο πρῶγμα ἀπὸ τὴ βε-
βαίωση καὶ τὴν ἔρρησι· ἡ ἀλήθεια τῶντι καὶ ἡ πλάνη εἶναι
σύμβαση νοημάτων. Οἱ πρώτες ὅμως ἀπλές ἔννοιες ἀπὸ τί θὰ
ξεχωρίσουν πῶς δὲν εἶναι εἰκόνας (179). Ἡ μήτρας καὶ οἱ ἄλλες
αὐτὲς ἔννοιες (180), οἱ πρῶτες δηλαδὴ, δὲν εἶναι εἰκόνας, ἀλλὰ
καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχαν χωρὶς εἰκόνας:

9. Καὶ μιὰ ποὺ ἡ ψυχὴ τῶν ζώων ὀρίζεται μὲ δύο ἰκανό- 15
τητες, τὴν κριτικὴν, ποὺ εἶναι ἔργο τῆς διάνοιας καὶ τῆς αἰ-
σθησις, καὶ τὴν κίνησι στὸ χῶρο, ἃς περιοριστοῦμε, ὅσο γιὰ
τὴν αἰσθησι καὶ τὸ νοῦ (181), σὲ ὅσα εἴπαμε· ὅσο ὅμως γιὰ
κεῖνο ποὺ κινεῖ, πρέπει νὰ ἐξετάσωμε ποῦ μέρος τῆς ψυχῆς ἢ
εἶναι· εἶναι ἔραγε κάποιο μέρος τῆς χωριστὸ κατὰ τὴ θέσι ἢ
μόνο λογικὰ, ἢ εἶναι ὅλη ἡ ψυχὴ; Κι ἂν εἶναι μέρος τῆς ψυχῆς,
εἶναι κάποιο ἰδιαίτερο, ἄλλο ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ συνήθως (182)
ἀναφέρουν καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἐμεῖς εἴπαμε (183), ἢ ἕνα ἀπὸ αὐτὰ:
Μὰ δυσκόλια ποὺ παρουσιάζεται ἀμέσως εἶναι· μὲ ποῖο νόη-
μα πρέπει νὰ μιλοῦμε γιὰ μέρος τῆς ψυχῆς καὶ πόσα εἶναι.
Κατὰ κάποιο τρόπο, ἀλήθεια, φαίνονται νὰ εἶναι ἄπειρα. 25
καὶ ὅχι μόνον ὅσα μερικοὶ ἀναφέρουν χωρίζοντας τα τὸ ἕνα
ἀπὸ τὸ ἄλλο· τὸ λογιστικὸ, τὸ θυμικὸ καὶ τὸ ἐπιθυμητι-
κὸ (184), ἄλλοι πάλι· ἐκεῖνο ποὺ ἔχει λόγο καὶ τὸ ἄλλο (185).
Γιατὶ, σύμφωνα μὲ τίς διαφορὰς ὅπου ἐξ αἰτίας τῶν χωρίζουν
τὰ μέρη, θὰ βγῶν στὴ μέση καὶ ἄλλα μέρη ποὺ θὰ ἔχουν ἀνα-
μεταξύ τους μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκεῖνα διαφορά. Γιὰ τὰ μέρη,
αὐτὰ μιλήσαμε κίβλας· εἶναι τὸ θρησκευτικὸ ποὺ ὑπάρχει καὶ στὰ
φυτὰ καὶ σὲ ὅλα τὰ ζῶα, καὶ ἡ ἰκανότητα γιὰ αἰσθησι, ποὺ 30
δὲν ἔβαν εὐκολο οὐτε ἄλογη νὰ τὴ θεωρήσι κανεὶς οὔτε μὲ
λόγω (186). Εἶναι ἀκόμη καὶ ἡ ἰκανότητα γιὰ φαντασία. ποὺ
λογικὰ διαφέρει ἀπὸ τίς ἄλλες, μὰ ποὺ εἶναι πολὺ δυσκόλο,
ἂν δεχθῆ κανεὶς ὅτι τὰ μέρη τῆς ψυχῆς εἶναι χωριστά, νὰ πῆ
μὲ ποῖαν ἀπὸ τίς ἄλλες ταυτίζεται ἢ ἀπὸ ποῖαν ξεχωρίζει.
Εἶναι ἀκόμη καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸ, ποὺ καὶ λογικὰ καὶ γιὰ τὴν
ἰδιαίτερο χαρακτηρησ. του θὰ μπορούσε νὰ φανῆ ὅτι ξεχωρίζει

432b

5 οἱ τοῖς αἰσθητοῖς τὰ νοητὰ ἐστὶ, τὰ τε ἐν ἀραιμαίσει λε-
γόμενα, καὶ ὅσα τῶν αἰσθητῶν ἔξεις καὶ πάθη. Καὶ διὰ
τοῦτο οὐτε μὴ αἰσθανόμενος μὴδὲν οὐδὲν ἂν μάθοι οὐδὲ
ξυνοίη· ὅταν τε θεωρῆ, ἀνάγκη ἔμα φαντάσασθαι θεωρεῖν·
τὰ γὰρ φαντάσματα ὁσπερ αἰσθητά ἐστί, πλὴν ἄνευ 10
10 ἄλης. Ἔστι δ' ἡ φαντασία ἕτερον φάσεως καὶ ἀκαφάσεως·
συμπλοκὴ γὰρ νοημάτων ἐστὶ τὸ ἀληθὲς ἢ ψεύδος. Τὰ
δὲ πρῶτα νοήματα τίνι διοίσει τοῦ μὴ φαντάσματα εἶ-
ναι; Ἡ οὐδὲ τὰλλα φαντάσματα, ἀλλ' οὐκ ἄνευ φαντα-
σμάτων;

9. Ἐπει δὲ ἡ ψυχὴ κατὰ δύο ὄρεται δυνάμεις ἢ τῶν 15
ζώων, τῷ τε κριτικῷ, ὃ διανοίας ἔργον ἐστὶ καὶ αἰσθήσεως,
καὶ ἔτι τῷ κινεῖν τὴν κατὰ τόπον κίνησιν, περὶ μὲν αἰσθη-
σεως καὶ νοῦ διαφορίσθω τοσαῦτα, περὶ δὲ τοῦ κινεῖντος,
τί ποτὲ ἐστὶ τῆς ψυχῆς, σκεπτόμενος, πότερον ἐν τι μέρειον
20 αὐτῆς χωριστὸν ἂν ἢ μεγέθει ἢ λόγῳ, ἢ πᾶσα ἢ ψυχὴ, κἂν
εἰ μέρειον τι, πότερον ἰδίον τι παρὰ τὰ εἰδοθότα λέγεσθαι
καὶ τὰ εἰρημένα, ἢ τούτων ἐν τι. Ἐχει δὲ ἀπορίαν εὐθὺς
πῶς τε δεῖ μέρη λέγειν τῆς ψυχῆς καὶ πόσα. Τρώσαν γὰρ
τινα ἄπειρα φαίνεται, καὶ οὐ μόνον ἃ τινες λέγουσι διω- 25
ρίζοντες, λογιστικῶν καὶ θυμικῶν καὶ ἐπιθυμητικῶν, οἱ
δὲ τὸ λόγον ἔχον καὶ τὸ ἄλλογον· κατὰ γὰρ τὰς διαφορὰς
δι' ἃς ταῦτα χωρίζονται, καὶ ἄλλα φανεῖται μέρη μείζω
διάστασιν ἔχοντα τούτων, περὶ ὧν καὶ νῦν εἴρηται, τὸ τε
θρησκευτικόν, ὃ καὶ τοῖς φυτοῖς ὑπάρχει καὶ πᾶσι τοῖς ζῴ- 30
30 οῖς, καὶ τὸ αἰσθητικόν, ὃ οὔτε ὡς ἄλλογον οὔτε ὡς λόγον
ἔχον θεῖν ἂν τις ἐραδίως. Ἔτι δὲ τὸ φανταστικόν, ὃ τῷ
μὲν εἶναι πάντων ἕτερον, τίνι δὲ τούτων ταῦτων ἢ ἕτερον,
ἔχει πολλὰν ἀπορίαν, εἰ τις θήσει μεχωρισμένα μέρη τῆς
432b ψυχῆς. Πρὸς δὲ τούτοις τὸ δρεκτικόν, ὃ καὶ λόγον καὶ ὁ-

ταξί. Ἡ δ' ἀφή τῶ αὐτῶν ἀπεισθαί δστιν, διό καὶ τοῖνομο
 τοῦτο ἔχει. Καίτοι καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητήρια ἀφή αἰσθάνε-
 ται, ἀλλὰ δι' ἑτέρον αὐτῆ δὲ δοκεῖ μόνῃ δι' αὐτῆ. Ὡστε
 20 τῶν μὲν τοιούτων στοιχείων οὐδὲν ἐν εἴῃ σῶμα τῶ ζῳου.
 Οὐδὲ δὴ γῆνον. Πάντων γὰρ ἡ ἀφή τῶν ἀπτῶν ἐστὶν ὁπερ
 μεσότης, καὶ δεκτικὸν τὸ αἰσθητήριον οὐ μόνον ὅσα διαφο-
 ραί γῆς εἶσιν, ἀλλὰ καὶ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ καὶ τῶν ἄλ-
 λων ἀπτῶν ἀπάντων. Καὶ διὰ τοῦτο τοῖς δασταῖς καὶ ταῖς
 25 θριξί καὶ τοῖς τοιούτοις μορίοις οὐκ αἰσθητόμεθα, ὅτι γῆς
 435b ἔστιν. Καὶ τὰ φυτὰ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν ἔχει αἰσθησιν, ὅτι γῆς
 ἔστιν· ἄνευ δὲ ἀφῆς οὐδεμίαν ὅλον τε ἄλλην ὑπάρχειν, τοῦτο δὲ
 τὸ αἰσθητήριον οὐκ ἔστιν οὔτε γῆς οὔτε ἄλλου τῶν στοιχείων
 οὐδενοῦ.

Φανερόν τόνον ὅτι ἀνάγκη μόνῃς ταύτης στερισκόμενα
 5 ἔχειν ὅλον τε μὴ ζῳον, οὔτε ζῳον ἐν ἄλλῃ ἔχειν ἀνά-
 κη πλὴν ταύτης. Καὶ διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἄλλα αἰσθητὰ ταῖς
 ὑπερβολαῖς οὐ διαφθείρει τὸ ζῳον, ὅλον χροῖμα καὶ φῶ-
 10 σος καὶ ὁσμὴ, ἀλλὰ μόνον τὰ αἰσθητήρια, ἐν μὴ κατὰ
 συμβεβημένους, ὅλον ἐν ἅμα τῶ ψόφου ὅσαι γένηται καὶ πλε-
 γή, καὶ ὑπὸ ὀραμάτων καὶ ὁσμῆς ἕτερο κινεῖται, ἢ τῆ
 ἀφῆ φθείρει. Καὶ ὁ χυμὸς δὲ ἢ ἅμα συμβαίνει ἀπτειῶν
 εἶναι, ταύτη φθείρει. Ἡ δὲ τῶν ἀπτῶν ὑπερβολή, ὅλον
 15 θερισμῶν καὶ ψυχρῶν καὶ σκληρῶν, ἀναίρει τὸ ζῳον· πιν-
 ὄστε καὶ τὸ ἀπτὸν τῆν ἀφῆν, ταύτη δὲ ὄραται τὸ ζῳον.
 ἄνευ γὰρ ἀφῆς δέδεικται ὅτι ἀδύνατον εἶναι ζῳον. Διὸ ἡ
 τῶν ἀπτῶν ὑπερβολὴ οὐ μόνον τὸ αἰσθητήριον φθείρει, ἀλλὰ
 καὶ τὸ ζῳον, ὅτι ἀνάγκη μόνῃ ἔχειν ταύτην. Τίς δ' ἄλ-
 20 λος αἰσθησῆς ἔχει τὸ ζῳον, ὥστε οἰσθηται, οὐ τοῦ εἶναι
 ἕνεκα ἀλλὰ τοῦ εἶ, ὅλον ἔχει, εἰτε ἐν ἀέρι καὶ ὕδατι, ἢ

σθῆμα με ἄλλο πρᾶγμα καὶ μέσα ἀπὸ τὰ ἐνδύμεσα. Ἡ ἀφή,
 ἀνέθετα, λειτουργεῖ με τὸ νὰ ἐγγίξῃ τὰ ἴδια τὰ αἰσθητὰ, γι
 αὐτὸ καὶ ἔχει τούτο τὸ ὄνομα. Καὶ τὰ ἄλλα βέβαια αἰσθητή-
 ρια με ἀφή λειτουργοῦν, ἀλλὰ μέσον ἄλλου καὶ ἔχει μέσον τοῦ
 σώματος τοῦ ζῳου (20). τούτῃ ὁμοίως, μόνῃ τῆς αὐτῆ, φαίνε-
 ται νὰ αἰσθάνεται μέσον αὐτοῦ τοῦ εἶδους κανένα σῶμα τοῦ
 εἶναι, ὅτι ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτοῦ τοῦ εἶδους τῆς. Τὸ συμπέρασμα
 ζῳου δὲν εἶναι γνωστόν. Ἀλλὰ οὔτε καὶ γῆνο ὅθ ἦταν τὸ σῶμα.
 Γιατί ἡ ἀφή εἶναι σὰν μεσότησα (20) ὅλων τῶν ἀπτῶν καὶ
 τὸ αἰσθητήριον τῆς μπορεῖ νὰ δέξεται: ὅχι μόνον εἰς ἰδιώτητες
 τῆς γῆς (21), ἀλλὰ καὶ τὸ θερμοῦ καὶ τὸ ψυχροῦ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα
 ἀπτά. Καὶ γι αὐτὸν τὸν λόγο δὲν αἰσθανόμεσθε με τὰ ὄσα (22)
 καὶ τῆς τῆς καὶ ἢ ἔργων αὐτοῦ τοῦ εἶδους, γιατί εἶναι 25
 ἀπὸ γῆ. Για τὸν λόγο τούτων ἀλόγη καὶ τὰ φυτὰ δὲν ἔχουν
 καμμία αἰσθησῆ, γιατί εἶναι ἀπὸ γῆ. Ἀλλὰ ζωρῆς ἀφή δὲν
 εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρξῃ καμμία ἄλλη αἰσθησῆ, καὶ τὸ αἰσθη-
 τῆρον τοῦτο οὔτε ἀπὸ γῆ εἶναι, οὔτε ἀπὸ κανένα ἄλλο στοι-
 χεῖο (23).

Ἐγινε λοιπὸν φανερό, ὅτι εἶναι ἀνάγκη αὐτῆ μόνον τῆν
 αἰσθησῆν στερισθῶν τὰ ζῳα, νὰ παύσων νὰ ζῳον· οὔτε εἶναι 5
 δυνατὸ, ἀλλήθεια, νὰ ἔχη αὐτῆ τῆν αἰσθησῆ ἕνα ἐν καὶ νὰ μὴ
 εἶναι ζῳον, οὔτε πάλι εἶναι ἀνάγκη ὄντας ζῳο νὰ ἔχη ἄλλη
 αἰσθησῆ ἐκτὸς ἀπ' αὐτῆν. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο τὰ ἄλλα αἰσθη-
 τὰ, τὸ χροῖμα λόγου χάρη, ὁ ἥχος, ἡ ὁσμὴ με τῆν ὑπερβολι-
 κή τους ἕντασῆ δὲν καταστρέφουν τὸ ζῳο, ἀλλὰ μόνον τὸ αἰ-
 σθητήριον, καὶ μόνον κατὰ τῆν καταστρέφουν καὶ τὸ ζῳο, ἐν
 λόγου χάρη τῶν ὀρχων με τὸν ἥχο ἔχουμε ἀπόθησῆ καὶ χτυ-
 πημα, καὶ ἐν τὰ ὄσα πρᾶγματα καὶ ἡ ὁσμὴ θέτουν σὲ κί-
 νησῆ ἄλλα τῶν σῆς τῶν τῆν καταστρέφῃ με τῆν ἀφή. Καὶ ἡ
 γέσῆ σὲ ὅσο βαθμῆ τῆν ἴδια ὄρα συμβαίνει νὰ ἔχη καὶ τῆ
 ἰδιώτησα τῆς ὄφῆς (24), με αὐτὸ τὸν τρόπο καταστρέφει. Ἡ
 ὑπερβολή, ἀντίθετα, τῶν ἀπτῶν, τῶν θερισμῶν λόγου χάρη καὶ
 τῶν ψυχρῶν καὶ τῶν σκληρῶν καταστρέφει τὸ αἰσθητήριον, 15
 βολή, ἀλλήθεια, καθε αἰσθητῶν καταστρέφει τὸ αἰσθητήριον,
 ἔτσι καὶ τὸ ἀπτὸ τῆν ἀφή, ἀλλὰ με τῆν ἀφή ἔχει προσδιορι-
 σθῆ ἡ ζῳῆ (25). γιατί ἔχει ἀποδειχθῆ ὅτι ζωρῆς ἀφή εἶναι
 ἀδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ζῳο· γι' αὐτὸν τὸν λόγο ἡ ὑπερβολὴ τῶν
 ἀπτῶν δὲν καταστρέφει μόνον τὸ αἰσθητήριον, ἀλλὰ καὶ τὸ ζῳο,
 γιατί εἶναι ἡ μόνῃ αἰσθησῆ τοῦ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχη.
 Τίς ἄλλας αἰσθησῆς τίς ἔχει τὸ ζῳο, ὅπως εἴπαμε (26), ὅχι 20
 γιὰ νὰ ὑπάρξῃ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ζῆ κατὰ τῆν ὄραση λόγου χάρη,

σύμβολόν ἔστιν. Διότι περ φρονιμώτεροι τῶν ἐκ γενετῆς ἔσσει-
σημένων εἶσιν ἐκατέρως τῆς αἰσθήσεως οἱ τυφλοὶ τῶν ἐνέων
καὶ κωφῶν.

2

Περὶ μὲν οὖν τῆς δυνάμεως ἢν ἔχει τῶν αἰσθήσεων
ἐκάστη πρότερον εἴρηται. Τοῦ δὲ σώματος ἐν οἷς ἐγγίγνεσθαι
πέφυκεν αἰσθητήριος, ὡς μὲν ζῆτοσι κατὰ τὰ στοιχεῖα
τῶν σωμάτων οὐκ εὐποροῦντες δὲ πρὸς τέταρα πέτρ' οὕτως
συνάγειν, γλίσχονται περὶ τῆς πέμπτης. Ποιοῦσι δὲ πάντες
τὴν ὄψιν πρὸς διὰ τὰ πάθους τινὸς ἀγνοεῖν τὴν αἰτίαν
θλιβομένου γὰρ καὶ κινουμένου τοῦ ὀφθαλμοῦ φαίνεται πῶρ
ἐκλάμπειν· τοῦτο δ' ἐν τῷ σκότειν πέφυκε συμβαίνειν, ἢ τῶν
βλεφάρων ἐπικεκαλυμμένων· γίνεται γὰρ καὶ τότε σκότος.
Ἐχει δ' ἀπορίαν τοῦτο καὶ ἕτερον. Εἰ γὰρ μὴ ἔστι λαυθί-
γεν αἰσθανόμενον καὶ ὀρώμενον τὸ ὀφθαλμῶν, ἢ τῶν
ἑαυτῶν ὄψιν τὸν ὀφθαλμῶν. Διὰ τί οὖν ἠρεμοῦντι τοῦτ' οὐ
συμβαίνει; Τὰ δ' αἰτία τούτου, καὶ τῆς ἀπορίας καὶ τοῦ
δοκεῖν πῶρ εἶναι τὴν ὄψιν ἐντεῦθεν ἠητέον. Τὰ γὰρ λεῖτα
πέφυκεν ἐν τῷ σκότειν λάμπειν, οὐ μέντοι φῶς γε ποιεῖ, τοῦ
δ' ὀφθαλμοῦ τὸ καλούμενον μέλαν καὶ μέσον λεῖον φαίνεται.
φαίνεται δὲ τοῦτο κινουμένου τοῦ ὀφθαλμοῦ διὰ τὸ συμβαί-
νειν ὥσπερ δύο γίγνεσθαι τὸ ἐν. Τοῦτο δ' ἢ ταχυτῆς ποιεῖ
τῆς κινήσεως, ὥσπερ δοκεῖν ἕτερον εἶναι τὸ ὄρων καὶ τὸ ὀρώ-
μενον. Διὸ καὶ οὐ γίγνεται, ἀν μὴ ταχέως καὶ ἐν σκότειν
τοῦτο συμβῆ· τὸ γὰρ λεῖον ἐν τῷ σκότειν πέφυκε λάμπειν,
οἷον κεφαλαὶ ἰχθύων τινῶν καὶ ὁ τῆς σπηλίας θολός· καὶ
βραδέως μεταβαλλόντος τοῦ ὀφθαλμοῦ οὐ συμβαίνει ὥσπερ
δοκεῖν ὄμα ἐν καὶ δύο εἶναι τὸ ὄρων καὶ τὸ ὀρώμενον.
Ἐκείνως δ' αὐτῶν ὄρα ὁ ὀφθαλμός, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ ἀνα-

437b

καθεμιὰ λέξῃ εἶναι ἓνα σύμβολον ἐνόησας. Γ' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀπὸ
τῶν ἀνθρώπων ποῦ στεροῦνται ἐκ γενετῆς τῆ μία ἀπ' αὐτῶν
τῆς διὰ αἰσθήσεως, οἱ τυφλοὶ εἶναι νοημονέστεροι ἀπὸ τῶν
κωφαλλῶν.

Κεφ. 2ον

1. Σχέσεις τῶν αἰσθητῶν μετὰ τὰ στοιχεῖα. Ἡ ὄραση
καὶ τὸ πῦρ.

Περὶ τῶν ἰδιότητων λοιπῶν, ποῦ ἔχει καθεμιὰ ἀπὸ τῆς αἰ-
σθήσεως, ἔχει γίνε λόγος προηγουμένως (1). Ἦώρα δὲ ἐρευνῶν
σύμφωνα μετὰ τὰ στοιχεῖα τῶν σωμάτων γὰρ νὰ βροῦν σὲ ποῖα
αἰσθητήρια ὄργανα τοῦ σώματος εἶναι φυσικὸ νὰ γεννιέται κά-
θε αἰσθησι. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀδύνατον νὰ συσχετισθῶν τῆς αἰσθή-
σεως ποῦ εἶναι πέντε πρὸς τὰ στοιχεῖα ποῦ εἶναι τέσσαρα, βρι-
σκονται σὲ ἀμηχανία γὰρ τὴν πέμπτῃ (?). "Ολοὶ δὲ ἀνάγουν
τὴν ὄραση στὸ πῦρ, γιὰτὶ ἀγνοοῦν τὴν αἰτία κάποιου φαινομέ-
νου : ὅταν πραγματικὰ πιέζωμε ἢ τριβῶμε τὸν ὀφθαλμῶ, φαί-
νεται ὅτι ἀναλάμπει φῶς. Αὐτὸ ὅμως φυσικὰ παράγεται στὸ
σκοτάδι ἢ ὅταν ἔχωμε κλεισθεὶ τὰ βλέφαρα, γιὰτὶ καὶ τότε σιο-
τεινιάζει. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ φαινόμενο φέρνει καὶ μιὰν ἄλλη δυσκο-
λία. Ἄν εἶναι πραγματικὰ ἀδύνατο νὰ ἀντιλαμβάνεται κανεὶς
καὶ νὰ βλέπῃ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ αὐτοῦ ποῦ εἶναι ὄρω-τό, πρέπει κατὰ
συνέπεια νὰ βλέπῃ ὁ ἴδιος ὁ ὀφθαλμῶς τὸν ἑαυτοῦ. Γιὰτὶ
λοιπὸν αὐτὸ δὲν συμβαίνει στὸν ὀφθαλμῶ, ὅταν ἤρεμῃ; Τὰ αἰ-
τια αὐτοῦ τοῦ φαινομένου καὶ αὐτῆς τῆς δυσκολίας καὶ τῆς δι-
ποθέσεως ὅτι ἡ ὄραση εἶναι πῦρ, πρέπει νὰ τὰ βροῦμε στὰ ἐξῆς:
"Τὰ λεῖτα δηλ. σώματα εἶναι φυσικὸ νὰ λάμπουν στὸ σκοτάδι,
ὅμως δὲν παράγουν φῶς. Καὶ αὐτὸ ποῦ ὀνομάζεται μαιράδι
καὶ μέσον τοῦ ὀφθαλμοῦ φαίνεται γυαλιστερό. Τὸ φαινόμενο ὅ-
μως αὐτὸ παρατηρεῖται ὅταν ὁ ὀφθαλμῶς τριβεται, γιὰτὶ συμ-
βαίνει ὡσὰν τὸ ἓνα νὰ γίνεαι δύο. Καὶ αὐτὸ τὸ προκαλεῖ ἡ τα-
χυτῆς τῆς τριβῆς, ὥστε νὰ μᾶς φαίνεται ὅτι ἄλλο εἶναι αὐτὸ
ποῦ βλέπει καὶ ἄλλο αὐτὸ ποῦ φαίνεται. Γ' αὐτὸ καὶ δὲν πα-
ρατηρεῖται τὸ φαινόμενο, ἀν αὐτὸ δὲν γίνῃ γοργὰ καὶ στὸ σκο-
τάδι, γιὰτὶ τὸ σταλατὸν λάμπει φυσικὰ στὸ σκοτάδι, ὅπως π.χ.
τὸ κεφάλι μερικῶν ψαριῶν καὶ τὸ μελάνι τῆς σουπιᾶς, ἀλλὰ
ἀν ἡ κίνηση τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι ἀργή, τὸ φαινόμενο δὲν παρ-
γεται κατὰ τὸ ὅμοιο ποῦ νὰ φαίνονται συγχρόνως ἓνα καὶ δύο,
αὐτὸ δηλ. ποῦ βλέπει καὶ αὐτὸ ποῦ φαίνεται. Ἔτσι ὁ
ὀφθαλμῶς βλέπει τὸν ἑαυτοῦ του, ὅπως ἐπίσης καὶ στὴν ἀνά-
κλαση.

1. Αριστῶ-έλωος, Μικρὰ Φυσικὰ

1. Δηλ. στὴν πραγματεία «Περὶ ψυχῆς».

2. Κατὰ τὸν Αριστοτέλη, τὰ ἀπλά στοιχεῖα, ἀπὸ τὰ ὀποῖα ἀπο-
τελοῦνται ὅλα τὰ σώματα, εἶναι τέσσαρα : ἡ γῆ, τὸ νερὸ, ἡ φωνιὰ καὶ
ὁ ἀέρας.

κίλασει, ἐπει εἴ γε πῦρ ἦν, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς φησὶ καὶ ἐν τῷ Τιμαίῳ γέγραπται, καὶ συνέβαινε τὸ ὄρᾶν ἐξιώντος ὡσπερ ἐκ λαμπτήρος τοῦ φωτός, διὰ τί οὐ καὶ ἐν τῷ σκότει ἐώρα ἂν ἡ ὄψις; Τὸ δ' ἀποσβέννυσθαι φάναι ἐν τῷ σκότει ἐξίσθαι, ὡσπερ ὁ Τιμαίος λέγει, κενόν ἐστι παντελῶς· τίς γὰρ ἀποσβεῖς φωτός ἐστιν; Σβέννεται γὰρ ἡ ὄψις ἢ πυρρῶ τὸ θεαμὸν καὶ ἤηρόν, οἷον δοκεῖ τὸ τ' ἐν τοῖς ἀθηρακώδεσσιν εἶναι πῦρ καὶ ἡ φλόξ, ὧν τῷ φωτὶ οὐδέτερον φαίνεται ὑπόσχητον. Εἰ δ' ἄρα ὑπάρχει μὲν ἀλλὰ διὰ τὸ ἥρημα λανθάνει ἡμῶς, ἔδει μεθ' ἡμέραν τε καὶ ἐν τῷ ὕδατι ἀποσβέννυσθαι τὸ φῶς, καὶ ἐν τοῖς πάροις μᾶλλον γίνεσθαι σκότον ἢ γοῦν φλόξ καὶ τὰ πετυρωμένα σώματα πάσχει τοῦτο· νῦν δ' οὐδὲν συμβαίνει τοιοῦτον. Ἐμπεδοκλῆς δ' εἶκοι νομίζοντι ὅτι μὲν ἐξιώντος τοῦ φωτός, ὡσπερ εἴρηται πρότερον, βλέπευ· λέγει γοῦν οὕτως.

ὡς δ' εἶπε τις πρόσοδον νοέων ὠπλίσατο λύχρον, χεῖμερην διὰ πύκτα πυρός σέλας αἰθρομένοιο, ἄψας παντοίων ἀνέμων λαμπτήρας ἀμοργάνς, αἰτ' ἀνέμων μὲν πνεῦμα διασκιδιῶσιν δέντων, πῦρ δ' ἔξω διαθρῶσκει, ὅσον ταναώτερον ἦεν, λάμπουκεν κατὰ βῆλον ἀτειρέων ἀκτίεσσιν· ὡς δὲ τὸ τ' ἐν μήτηξιν ἐεργμένον ὠγγίον πῦρ λεπτήσιν δρόγησι λοχάζετο κύκλωπα κούρην· αἱ δ' ὕδατος μὲν βέβητος ἀπέστεργον ἀμυμάντος, πῦρ δ' ἔξω διαθρῶσκει, ὅσον ταναώτερον ἦεν.

Ἐπεὶ μὲν οὕτως ὄρᾶν φησὶν, ὃ τὲ δὲ ταῖς ὑποθεσίαις ταῖς ἀπὸ τῶν ὁρωμένων.

Δημόκριτος δ' εἶπε μὲν ὕδωρ εἶναι φησὶ, λέγει καλῶς, ὅτι δ' οἶεται τὸ ὄρᾶν εἶναι τὴν ἔμφασιν, οὐ καλῶς· τοῦτο μὲν γὰρ συμβαίνει ὅτι τὸ ὄμμα λείον, καὶ

438a

2. Κριτικὴ γὰρ τὸν Ἐμπεδοκλῆ καὶ τὸν Πλάτωνα («Τιμαίος») Ἐμπεδοκλῆς καὶ ὅσα ἔχουν γραφῆ στὸν «Τιμαίον» (1), καὶ ἂν ἡ ὄραση παρήγεται μὲ τὴν ἔξοδο τοῦ φωτός ἀπὸ τὸν ὀφθαλμὸν στὴν ἀπὸ φανέρη, γιὰ τὸ ὀφθαλμὸς δὲν θὰ ἐβλεπε ἐπίσης καὶ στὰ σωτενά; Ἀπὸ δὲ τοῦ ἰσχυρίζονται, ὅτι τὸ φῶς σβῆνει στὸ σινοτάδι, μὲν ἐξέλιθ ἀπὸ τὸν ὀφθαλμὸν, ὅπως ἀκριβῶς λέγει ὁ «Τιμαίος», εἶναι ἐντελὴς κενολογία. Γιατὶ τί εἶναι τὸ σβῆσιμο τοῦ φωτός; Σβῆνεται βέβαια τὸ θερμὸ καὶ τὸ ξηρὸ ἢ ἀπὸ τὸ ψυχρὸ ἢ ἀπὸ τὸ ὑγρὸ, ὅπως τὸ πῦρ καὶ ἡ φλόγα φαίνονται ὅτι ὑπάρχουν στὰ πυρακτωμένα σώματα καὶ κανένα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ προφανῶς δὲν ἀνῆκει στὸ φῶς. Ἄν λοιπὸν τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ταναοῦσιν ἀνέμους, ὅπως ἀκριβῶς λέγει ἡ ἔξω ἡμέρας τους, θὰ ἔπρεπε τὸ φῶς νὰ σβῆνῃ καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἡμέρα καὶ μέσα στὸ νερὸ, καὶ τὸ σινοτάδι νὰ γίνεταὶ πυκνότερο στὰ παγωμένα νερά. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ παθαίνου ἢ φλόγα καὶ τὰ πυρακτωμένα σώματα· ἐνῶ γὰρ τὸ φῶς δὲν συμβαίνει τίποτα τέτοιο. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς μοιάζει μὲ κείνον τοῦ πιστεύει ὅτι βλέπει, ὅταν τὸ φῶς βγαίνει ἀπὸ τὸν ὀφθαλμὸν, ὅπως ἀκριβῶς εἶπε λέγει προηγουμένως· γιὰ τὴν λέγει τὰ ἔξω :

«Καθὼς ὅταν κανένα σκοπεύοντα νὰ βῆ στὸ δρόμο εἰτοιμάζει λύχρον τοῦ σκορπάει φωτιᾶς λάμψι στὴ χεῖμωνιάτικη νύχτα, ἀνάβοντας φανέρη προφυλακτικὸ ἀπὸ τοῦ διαφύρου ἀνέμου, τοῦ διασκορπίζει τὸ φῶς τῶν ἀνέμων, τοῦ ἀλλάζου ἐνῶ τὸ φῶς προβαλλόμενον ἔξω φθάνει πολὺ μακριὰ καὶ λάμπει στὸ κατώφλι μὲ φωτερὲς ἀκτίνες, ὅμοια τὸ παμπάλαιο πῦρ κλεισμένον σὲ μεμβράνες, κειροφυλακτεῖ μέσα ἀπὸ τὸ λεπτὸ αὐτὸ πέπλο τὴν κυκλικὴ κόρη. Ἀλλὰ οἱ πέπλοι αὐτοὶ καλύπτουν τὸ πᾶχος τοῦ νεροῦ τοῦ ρέει τριγύρω καὶ τὸ πῦρ βγαίνοντας πρὸς τὰ ἔξω ἐκτείνεται ὅσο μπορεῖ μακρύτερα».

Ἐμπεδοκλῆς λοιπὸν λέγει ὅτι ἄλλοτε βλέπομε ἔτσι καὶ ἄλλοτε ἀπὸ τῆς ἀκτινοβολίας τῶν ὀρατῶν ἀντικειμένων.

Ἡ θεωρία τοῦ Δημόκριτου ἢ ὄραση καὶ τὸ νερὸ. Ὁ Δημόκριτος εἶχε δίκαιο, ὅταν λέγῃ ὅτι ἡ ὄραση εἶναι νερὸ, ἀλλὰ εἶχε ἄδικο, ὅταν νομίζῃ ὅτι ἡ ὄραση εἶναι ἡ καθρεφτιζόμενη εἰκόνα τοῦ ἀντικειμένου ἢ εἰκόνα αὐτῆ παρὰ

1. Πλάτωνος «Τιμαίος», 45 b.

ἔστιν οὐκ ἐν ἐκείνῳ ἀλλ' ἐν τῷ ὄντι· ἀνάγκαισι γὰρ τὸ πάθος. Ἄλλὰ καθόλου περὶ τῶν ἐμφανωμένων καὶ ἀνακλάσεως οὐδὲ πῶς δῆλον ἦν, ὡς ἔωκεν. Ἄτοπον δὲ καὶ τὸ μὴ ἐπιβλεῖν αὐτῷ ἀπαρῆσαι διὰ τὴν ὀφθαλμῶς δεῖν μόνον, τῶν δ' ἄλλων οὐδὲν ἐν οἷς ἐμφαίνεται τὰ εἶδωλα. Τὸ μὲν οὖν τὴν ὄψιν εἶναι ὕδατος ἀληθὲς μὲν, οὐ μόνον συμβαίνει τὸ ὄρεον ἢ ὕδωρ ἀλλ' ἢ διαφανές· δ' καὶ ἐπὶ τοῦ αἵματος κοινῶν ἔστιν. Ἄλλ' ἐμφυλακτότερον καὶ ἐπιληγτότερον τὸ ὕδωρ τοῦ αἵματος· διόπερ ἢ κόρη καὶ τὸ ὄμμα ὕδατος ἔστιν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων δῆλον φαίνεται γὰρ ὕδωρ τὸ ἔκρεον διαφθειρομένων, καὶ ἐν τοῖς πάμπαν ἔμβροῖς τῆ ψυχρότητι ὑπερβύλλον καὶ τῆ λαμπρότητι. Καὶ τὸ λευκὸν τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐν τοῖς ἔκρεον αἵμα πῖον καὶ λιπαρὸν ὄπερ διὰ τοῦτ' ἔστί, πρὸς τὸ διαμείνεν τὸ ὕγρον ἄσηκτον. Καὶ διὰ τοῦτο τοῦ σώματος ἀφρονότατον ὁ ὀφθαλμῶς ἔστιν· οὐδὲις γὰρ πῶς τὸ ἐντὸς τῶν βλεφαρώων ἐρηγώσεν. Τῶν δ' ἀναίμων σκληροδερμοῖ οἱ ὀφθαλμοὶ εἰσι, καὶ τοῦτο ποιεῖ τὴν σκέπη. Ἄλογον δὲ ἴσως τὸ ἐξῴντι τινὶ τὴν ὄψιν ὄρεον, καὶ ἀποτεινεσθαι μέλοι τῶν ἄστρων, ἢ μέλοι τινὸς ἐξῴσασιν· συμφύεσθαι, καθάπερ λέγουσι τινες. Τοῦτο μὲν γὰρ βέλτων· τὸ ἐν ἀρχῇ συμφύεσθαι τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο εὐήθες.

438b Τὸ τε γὰρ συμφύεσθαι τί ἐστι φησὶ πρὸς φῶς; Ἡ πῶς οἷον θ' ὑπάρχειν; Ὅθ γὰρ τῷ τυχόντι συμφύεται τὸ τυχόν. Τὸ τ' ἐντὸς τῷ ἐκτὸς πῶς; Ἡ γὰρ μῆτιν γέ μεταξὺ ἔστιν. Περὶ μὲν οὖν τοῦ ὄψεως φησὶς μὴ ὄρεον εἶρηται ἐν ἄλλοις· ἀλλ' εἴτε φῶς εἴτ' ἀτὴρ ἐστι τὸ μεταξὺ τοῦ ὄρωμένου καὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἢ διὰ τούτου κίνησις ἔστιν ἢ ποιούσα τὸ

1. Κατὰ τὸν R. Mugnier (γαλ. ἐκδ. τῆς Assoc. G. Budé) ἡ γνώμη τοῦ Ἀριστοτέλη ὅτι αὐτὸ τὸ σημεῖο εἶναι ὅτι ἡ ὄραση δὲν εἶναι ἐπὶ τὸ εἶδωλον τοῦ ἀντικειμένου καθρεφτιζόμενον στὸν λεῖον ἐξωτερικὸν ὀφθαλμῶ, ὅπως παραδέχεται ὁ Δημόκριτος, ἀλλὰ εἶναι φαινόμενο ψυχολογικόν, ἐνῶ κατὰ τὸν Δημόκριτον εἶναι φυσιολογικόν.

1. Ἐδὲν μεταφράζομε τὴν λέξιν ψυχρότης μετὰ τὴν λέξιν διαύγεια, γιὰτὸ αὐτὸ ἀσφαλῶς ἐνοεῖ ὁ Ἀριστοτέλης. Πραγματικῶς ἡ διαύγεια ἔχει σχέση μετὰ τὸ ψυχρὸν, ἐνῶ τὸ θερμὸν ἀκολουθεῖται ἀπὸ ἀνεταραχῆ καὶ θορύβου.

2. Πλάτων, Ἐμπειροδολίης, Πυθαγόρειος.

1. Στὴν πραγματείαν «Περὶ ψυχῆς».

γεται, γιὰτὸ ὁφθαλμῶς εἶναι λεῖος. Ἄλλὰ ἡ ὄραση δὲν ἐγχεῖται στὴν εἰκόνα αὐτῆ, ἀλλὰ σὲ κείνον ποῦ βλέπει (1). Γιὰτὸ τὸ φαινόμενο αὐτὸ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνακλάσεως. Ἄλλὰ καθὼς φαίνεται γενικῶς γιὰ τὶς εἰκόνας καὶ γιὰ τὴν ἀνάκλαση, οἱ ἰδέες δὲν εἶχαν ἀκόμη ξεκαθαρισθῆ. Παράξενο δὲ εἶναι πῶς δὲν ἦρθε στὸ νοῦ τοῦ Δημόκριτου κάποια ἀμφιβολία, γιὰτὸ δηλαδὴ μόνον τὸ μᾶτι βλέπει, ἐνῶ δὲν βλέπει κανένα ἄλλο τὰ ἔλλα σώματα ποῦ σχηματίζουσι εἶδωλα. Τὸ ὅτι λοιπὸν τὸ βλέμμα εἶναι νερό, εἶναι ἀλήθεια· ἐν τούτοις ἡ ὄραση δὲν παρῆναι ἐπειδὴ εἶναι νερό, ἀλλὰ γιὰτὸ ἔχει διαφάνεια, ὅπως ἐπίσης καὶ ὁ αἶρας. Ἄλλὰ τὸ νερὸ φυλάσσεται εὐκολώτερα καὶ εἶναι πικνότερον ἀπὸ τὸν αἶρα. Γι' αὐτὸ ἡ κόρη καὶ ὁ ὀφθαλμῶς εἶναι ἀπὸ νερό. Αὐτὸ εἶναι πρόδηλον καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ γεγονότα· πραγματικῶς, ὅταν καταστρέφονται οἱ ὀφθαλμοί, φαίνεται ὅτι εἶναι νερὸ αὐτὸ ποῦ τρέχει ἔξω· καὶ στὰ ἀρτιγέννητα ζῶα ἡ κόρη κυριαρχεῖ μετὰ τὴν διαύγεια (2) καὶ τὴν στιλπνότητά της. Καὶ τὸ ἀστράδι τοῦ ὀφθαλμοῦ στὰ ζῶα ποῦ ἔχουν αἶμα εἶναι περὶ καὶ γυαλιστερό· καὶ αὐτὸ, γὰρ νὰ διατηρῆται τὸ ὕγρον ἀπὸ τὸ ἀνθεκτικὸ στὸ κρῦν· γιὰτὸ κανέναν ἀκόμη δὲν αἰσθάνθηκε κρῦον μέσα στὰ βλεφαρά. Οἱ ὀφθαλμοὶ δὲ τῶν ζῶων ποῦ δὲν ἔχουν αἶμα εἶναι σκληροδερμοῖ καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν προφύλαξιν. Ἄλλὰ εἶναι ἐντελῶς παράλογο ὅτι ὁ ὀφθαλμῶς βλέπει μετὰ κατὰ τὴν ποῦ βγαίνει ἀπ' αὐτὸν καὶ ἡ ὄραση ἐκτείνεται ἕως τὰ ἄστρα ἢ ὅτι, ἀφοῦ βγῆ ἀπὸ τὸν ὀφθαλμῶ, συνδυάζεται σὲ κάποια ἀπόσταση μετὰ τὸ ἐξωτερικὸ φῶς, ὅπως λέγουσι μερικοὶ (3). Ὁ δὲ ἦταν πραγματικῶς καλύτερο νὰ συνδυάζοταν ἐξ ἀρχῆς μετὰ τὸν ὀφθαλμῶ. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι ἀνοησία.

Θεωρεῖται τῆς ὄρασεως.

438b Καὶ τί θὰ ἦταν πραγματικῶς ἕνας συνδυασμὸς τοῦ φωτός μετὰ τὸ φῶς; Ἡ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ συμβαίη αὐτό; Γιὰτὸ εἶναι τυχόν σώμα δὲν συνενώνεται μετὰ ἕνα τυχόν. Πῶς λοιπὸν συνενώνεται τὸ ἐσωτερικὸ φῶς μετὰ τὸ ἐξωτερικόν; Γιὰτὸ μεσολαβεῖ ἡ μεμβράνη. Ἄλλοῦ ἔχει λεχθῆ (1) ὅτι δὲν βλέπομε χωρὶς φῶς, ἀλλὰ εἴτε φῶς εἴτε αἶρας εἶναι τὸ ἐνδιάμεσον μεταξὺ τοῦ ὄρατοῦ καὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ, αὐτὸ ποῦ παρῆναι τὴν ὄραση εἶναι ἡ κίνησις ποῦ παρῆναι ἀπὸ τὸ ἐνδιάμεσον αὐτό. Καὶ εὐλόγη τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι ἀπὸ νερό, γιὰτὸ τὸ νερὸ εἶναι διαφανές. Καὶ καθὼς δὲν βλέπομε ἐξ ὧ ἀπὸ τὸν ὀφθαλμῶ χωρὶς φῶς, ἔτσι δὲν βλέπομε οὔτε καὶ μέσα· πρέπει λοιπὸν νὰ εἶναι τὸ ἐ-

ὄραν. Καὶ εὐλόγως τὸ ἐντός ἐστιν ἕδατος· διαφανές γὰρ τὸ ὕδωρ. Ὅραται δὲ ὡσαυτὸ καὶ ἔξω οὐκ ἄνευ φωτός, οὕτως καὶ ἐντός· διαφανές ὅρα δεῖ εἶναι. Καὶ ἀνάγκη ὕδατος εἶναι, ἐπειδὴ οὐκ ἀήρ. Ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ ἐγγύτου ὁμίματος ἡ ψυχὴ ἢ τῆς ψυχῆς τὸ αἰσθητικόν ἐστιν, ἀλλὰ ὅλην ὅτι ἐντός· διὰπερ ἀνάγκη διαφανές εἶναι καὶ δεκτικὸν φωτός τὸ ἐντός τοῦ ὁμίματος. Καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν συμβαινόντων ὅλων ἦδη γὰρ τιοι πληγείσιν ἐν πολέμῳ παρὰ τὸν κρόταφον οὕτως ὡς ἐκμηθῆναι τοὺς πόρους τοῦ ὁμίματος, ἔδδεγε γενέσθαι σκότος ὡσαυτὸ λύχνου ἀποσβεσθέντος, διὰ τὸ ὄλον λαμπτήρᾳ τινα ἀποτημηθῆναι τὸ διαφανές, τὴν καλονμένην κόρην.

Ἔστι δὲ τούτων τι συμβαίνει, καθάπερ λέγομεν, φανερόν ὡς εἰ δεῖ τούτων τὸν τρόπον ἀποδιδοῖναι καὶ προσάπτειν ἕκαστον τῶν αἰσθητικῶν ἐν τῶν στοιχείων, τοῦ μὲν ὁμίματος τὸ ὁρατικόν ἕδατος ὑποληπτόν, ἀέρος δὲ τὸ τῶν ψόφων αἰσθητικόν, πυρός δὲ τὴν ὁσφρησιν. Ὁ γὰρ ἐνεργεῖα ἢ ὁσφρησις, τοῦτο δυνάμει τὸ ὁσφρητικόν· τὸ γὰρ αἰσθητὸν ἐνεργεῖν παρὶ τὴν αἰσθησιν, ὡς ἰσχυρὸν ἀναθυμιάσιν· ἴσται, δὲ δυνάμει ἡσπέρων. Ἡ δὲ ὁσμὴ καπνώδης ἀναθυμιάσιν· ἴσται, ἢ δ' ἀναθυμιάσιν ἢ καπνώδης ἐν πυρὸς. Διὸ καὶ τῷ περὶ τῆς ἐγκέφαλον τόπου τὸ τῆς ὁσφρησεως αἰσθητικόν ἐστιν ἴδιον· δυνάμει γὰρ θεσμὴ ἢ τοῦ ψυχροῦ ὕλη ἐστίν. Καὶ ἡ τοῦ ὁμίματος γενεσις τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον ἀπὸ τοῦ ἐνεργεῖν γὰρ συνέστηκεν· οὕτως γὰρ ὑγρότατος καὶ ψυχρότατος τῶν ἐν τῷ σώματι μορίων ἐστίν. Τὸ δ' ἄπτικόν γῆς, τῆς καρδίας τὸ αἰσθητικόν αὐτῶν, τῆς γενεσεως καὶ τῆς ἀφῆς ἀντίκειται γὰρ τῷ ἐγκεφάλῳ αἰσθη, καὶ ἐστὶ θεσιμώτατον τῶν μορίων. Καὶ περὶ μὲν τῶν αἰσθητικῶν τοῦ σώματος μορίων ἔστω τούτων τὸν τρόπον διακρισμένα.

3

Περὶ δὲ τῶν αἰσθητῶν τῶν καθ' ἕκαστον αἰσθητικόν, ὅλον λέγω χρώματος καὶ ψόφου καὶ ὁσμῆς καὶ χυμοῦ καὶ ἀφῆς, καθόλου μὲν εἰρηται ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς, τὴ τὸ ἐργον

σωπερικὸ διαφανές. Καὶ κατ' ἀνάγκην εἶναι νερό, ἀφοῦ δὲν εἶναι ἀέρας. Γιατὶ ἢ τὸ αἰσθητικόν ὄργανον τῆς ψυχῆς δὲν βρισκείται στῆν ἀκρῆ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἀλλὰ βέβαια μέσα. Γι' αὐτὸ κατ' ἀνάγκην εἶναι διαφανές τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ ἰκανὸν νὰ δέχεται τὸ φῶς. Αὐτὸ εἶναι φανερό καὶ ἀπὸ τὰ γεγονότα. Σὲ μερικὸς, δηλαδὴ, τοῦ πληρωθέντος στὸν πόλεμον κοντὰ στὸν ὀφθαλμὸν κατὰ τρόπον ποὺ νὰ ἀποκοποῦν οἱ πόροι τοῦ ὀφθαλμοῦ, φάνηκε ὅτι ἔγινε σκοτάδι, ὡς νὰ σβήσθηκε κάποιος λύχνος, γιατί ἀπεκόπη τὸ διαφανές, εἶδος φαναρίου, ποὺ ὀνομάζεται κόρη.

Σχέση τῶν αἰσθητικῶν ὀργάνων μὲ τὰ στοιχεία.

Ἔσται, ἂν καίμᾳ ἀπὸ τῆς περιπτώσεως αὐτῆς συμβαίνει ὅπως ἀκριβῶς λέμε, εἶναι φανερό ὅτι, ἂν πρέπει νὰ ἀνάγωμε καὶ νὰ ἀπαξιῶμε κατ' αὐτὸ τὸν τρόπον καθένας ἀπὸ τὰ αἰσθητικὰ ὄργανα σὲ ἕνα στοιχεῖο, πρέπει νὰ ὑποθέσωμε ὅτι ἢ ὁρατικὴ ἰκανότης τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι ἀπὸ νερό καὶ αὐτὸ ποὺ ἀσθενεῖ τὸς ἦχος εἶναι ἀπὸ ἀέρα καὶ ἢ ὁσφρησὶ ἀπὸ πυρ. Πραγματικὰ δὲ, τι εἶναι ἐνεργεῖα ἢ ὁσφρησὶ εἶναι δυνάμει τὸ ὁσφρητικὸ ὄργανον, γιατί τὸ αἰσθητὸ θέτει σὲ ἐνεργεῖα τὴν αἰσθησιν, ὡστε ἀναγκαστικὰ νὰ ὑπάρχη ἐνεργεῖα ὅ,τι προὔπληξε δυνάμει. Ἀλλὰ ἢ ὁσμὴ εἶναι καπνώδης ἀναθυμιάσιν καὶ ἢ καπνώδης ἀναθυμιάσιν προσέρχεται ἀπὸ τὸ πυρ. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ αἰσθητικὸ ὄργανον τῆς αἰσθήσεως βρισκείται ἴδιως στὸν τόπου γύρω στὸν ἐγκέφαλον· γιατί ἢ ὕλη τοῦ ψυχροῦ εἶναι θερμὴ δυνάμει. Καὶ τέτοια εἶναι ἢ καταγωγὴ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἀφοῦ ἔχει γίνεαι ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλον· γιατί αὐτὸς εἶναι τὸ πῦρ ὕγρο καὶ τὸ πῦρ ψυχρὸ ἀπὸ τὰ μέρη τοῦ σώματος. Ἡ δὲ ἀφῆ ἀναφέρεται στῆ γῆ. Καὶ τὸ γευστικὸ εἶναι εἶδος ἀφῆς. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ αἰσθητικὸ ὄργανον τῆς γεύσεως καὶ τῆς ἀφῆς εἶναι πρὸς τὸ μέρος τῆς καρδίας. Πραγματικὰ αὐτὴ εἶναι πρὸς τὸ ἀντίθετο μέρος τοῦ ἐγκεφάλου καὶ εἶναι τὸ θερμώτερον ἀπὸ τὰ μέρη τοῦ σώματος. — Ἄς εἶναι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καθωρισμένα τὰ σχετικά μὲ τὰ αἰσθητικὰ μέρη τοῦ σώματος.

Κεφ. 3ον

Εἰσαγωγή.

Γιὰ τὰ αἰσθητὰ τὰ σχετικά μὲ καθένας αἰσθητικὸ ὄργανον, λέγω π.χ. τὸ χρώμα, τὸν ἦχο, τὴν ὁσμὴ, τὴ γεύση καὶ τὴν ἀφῆ, γενικά μὲν ἔχει γίνεαι ὁλον στὴν πραγματεῖα ἀπερὶ ψυχῆς, ποῖα δηλαδὴ εἶναι τὸ ἐργο τοῦ καὶ ποῖα ἢ ἐνεργεῖα τοῦ

σχετικά με καθένα από τὰ αίσθητήρια δογανα. Πρέπει νὰ ἐξετάσωμε τώρα τί πρέπει νὰ ποιῶμε γιὰ ὁποιοδήποτε ἀπ' αὐτὰ τὰ αίσθητά, τί δηλαδὴ εἶναι τὸ χρώμα ἢ τί εἶναι ἡ ὄσμη ἢ ἡ γεύση καὶ ἐπίσης νὰ ἐξετάσωμε περὶ τῆς ἀφῆς. Καὶ πρῶτον περὶ τοῦ χρώματος. Κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ αίσθητὰ νοεῖται κατὰ διὰ ὁπόσον, εἴτε ἐνεργεῖ εἴτε δυνάμει. Πῶς λοιπὸν τὰ χρώμα καὶ ὁ ἥχος, εἴτε ἐνεργεῖ ἢ εἴτε δυνάμει, ἢ διαφέρουν ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως, εἴτε μορφή ἐνεργείας π.χ. μετὰ τὴν δραστηριότητα τῆς αἰσθήσεως, εἴτε λέχθη στήν πραγματεία περὶ ψυχῆς. Τώρα δὲ ἐξηγήσωμε τί πρέπει νὰ εἶναι καθέναν ἀπὸ τὰ αἰσθητά, γιὰ νὰ παράγῃ τὴν αἰσθησὴν καὶ τὴν ἐνεργείαν τῆς.

Σχῆση μεταξὺ χρώματος, φωτός καὶ διαφανοῦς.

Καθὼς ἀκριβῶς ἔχει λεχθῆ ἑκεῖ (1), τὸ φῶς εἶναι τὸ χρώμα, πῶς τοῦ παύρου συμπτωματικά τὸ διαφανές, γιὰτί, ὅταν ὑπάρχῃ μέσα σ' αὐτὸ πυρακτωμένο σῶμα, ἡ παρουσία τοῦ εἶναι φῶς, ἐνῶ ἡ ἀπουσία τοῦ σκότος. Αὐτὸ ὁμοίως πῶς καλοῦμε διαφανές, δὲν ἀνήκει ἰδιαίτερα στὸν ἀέρα ἢ στὸ νερὸ, οὔτε σὲ κανένα ἀπὸ τὰ σῶματα πῶς λαμβάνουν τὸ ὄνομα αὐτό, ἀλλὰ εἶναι κάποια κοινὴ φύση καὶ δύναμις, πῶς δὲν ἔχει ἐξχωριστὴ ὑπαρξή, εἶναι ὁμοίως μέσα σ' αὐτὰ τὰ σῶματα καὶ ἐνυπάρχει στὰ ἄλλα, σὲ τοῦτα περισσότερο καὶ σὲ κείνα λιγώτερο (2). Ὅπως λοιπὸν ὑπάρχει ἀνοργαστικά κάποιο τελευταῖο ὄριον στὰ σῶματα, εἴτι ὑπάρχει καὶ σ' αὐτὴ τὴ δύναμις. Ἡ φύσις λοιπὸν τοῦ φωτός βρῖσκεται ἀπὸ ἀπροσδιόριστο διαφανές. Ὅσον ἡ δυνάμεις ὑπάρχει τὸ ὄριον τοῦ διαφανοῦς πῶς βρῖσκεται μέσα στὰ σῶματα, αὐτὸ εἶναι πρόδηλον, καὶ εἴτι αὐτὸ εἶναι τὸ χρώμα, φανερόνεται ἀπὸ τὰ γεγονότα. Γιατί τὸ χρώμα ἢ βρῖσκεται ἀπὸ τὰ πέρατα τῶν σωμάτων (3) ἢ ἀποτελεῖ τὸ ὄριον τοῦ γιὰτί καὶ οἱ Πυθαγόρειοι ὀνόμαζαν χρώμα τὴν ἐπιφάνεια. Γιατί τὸ χρώμα εἶναι μὲν στὸ ὄριον τοῦ σῶματος, ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ ὄριον τοῦ σῶματος. Ἀπεναντίας πρέπει νὰ παραδεχθῶμε ὅτι ἡ ἴδια οὐσία πῶς χρωματίζεται ἐξωτερικά, χρωματίζεται καὶ ἐσωτερικά. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀέρας καὶ τὸ νερὸ φαίνονται χρωματίζόμενα, γιὰτί ἡ λάμψη τοῦς εἶναι κατὰ τέτοιον ἔδω ὁμοίως, ἐπειδὴ τὸ χρώμα ὑπάρχει σὲ μιὰν ἀπροσδιόριστον οὐσίαν, οὔτε ὁ ἀέρας οὔτε ἡ θάλασσα ἔχουν τὸ ἴδιο χρώμα ὀνόματι εἰμαστε κοινά, ὅταν πλησιάζωμε, καὶ ἀπὸ μακριά. Ἀντίθετα στὰ προσδιορισμένα σῶματα, ἐφ' ὅσον τὸ μέσον πῶς τὰ περιβάλλει δὲν τὰ κάνει νὰ ἀλλοιωθῶνται, εἶναι προσδιορισμένο καὶ τὸ ἐμφανιζόμενο χρώμα. Εἶναι λοιπὸν φανερό

439b

αὐτῶν καὶ τί τὸ ἐνεργεῖν καθ' ἑκαστον τῶν αἰσθητήριων. Τί δὲ ποτε δεῖ λέγειν δι' αὐτῶν, οἷον τί χρώμα ἢ τί ψῆφος ἢ τί ὄσμη ἢ χυμὸν, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀφῆς ἐπισκεπτόν, καὶ πρῶτον περὶ χρώματος. Ἔστι μὲν ὅν ἑκαστον διχῶς λεγόμενον, τὸ μὲν ἐνεργεῖ τὸ δὲ δυνάμει. Τὸ μὲν ὅν ἐνεργεῖ χρώμα καὶ ὁ ψῆφος πῶς ἐστὶ τὸ αὐτὸ ἢ ἔτερον ταῖς κατ' ἐνεργεῖαν αἰσθήσεων, οἷον δράσει καὶ ἀνοῦσαι, εἴρηται ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς· τί δὲ ἑκαστον αὐτῶν ὅν ποιήσει τὴν αἰσθησὴν καὶ τὴν ἐνεργεῖαν νῦν λέγωμεν.

Ὅσπερ ὅν εἴρηται περὶ φωτός ἐν ἐκείνοις ὅτι ἐστὶ χρώμα τοῦ διαφανοῦς κατὰ συμβεβηκός· ὅταν γὰρ εἴη τι περὶ ὁμοίως ἐν διαφανεί, ἢ μὲν παρυσία φῶς, ἢ δὲ στέγησις ἐστὶ σκότος· ὁ δὲ λέγομεν διαφανές, οὐκ ἔστιν ἴδιον ἀέρος. Ἡ ὕδατος οὐδ' ἄλλου τῶν ὄντων λεγομένων σωμάτων, ἀλλὰ τις ἐστὶ κοινὴ φύσις καὶ δύναμις, ἢ χωριστὴ μὲν ὅκ ἔστιν, ἐν τοῦτοις δ' ἐστὶ, καὶ τοῖς ἄλλοις σώμασι ἐνυπάρχει, τοῖς μὲν ἄλλοις τοῖς δ' ἦντων ὅσπερ ὅν καὶ τῶν σωμάτων ἀνέργη τι εἶναι ἔσχατον, καὶ ταύτης ἢ μὲν ὄν τοῦ φωτός φῶς ἐν ἀορίστῳ τῷ διαφανεί ἐστίν· τοῦ δ' ἐν τοῖς σώμασι διαφανοῦς τὸ ἔσχατον ὅτι μὲν εἴη ἂν τι δῆλον, ὅτι δὲ τοῦ ἐστὶ τὸ χρώμα ἐκ τῶν συμβαινόντων φανερόν. Τὸ γὰρ χρώμα ἢ ἐν τῷ πέρατι ἐστὶν ἢ πέρασ· διὰ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι τὴν ἐπιφάνειαν χροῖαν ἐκάλον· ἔστι μὲν γὰρ ἐν τῷ τοῦ σῶματος πέρασι, ἀλλ' οὐ τι τὸ τοῦ σῶματος πέρασ, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν φύσιν δεῖ νομίζειν ἕπερ καὶ ἐξω χρωματίζόμενα· καὶ γὰρ ἡ ἀργὴ τοιοῦτόν ἐστιν. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν διὰ τὸ ἐν ἀορίστῳ ὄν τὴν αὐτὴν ἐγγύθεν καὶ προσοῦσαι καὶ πάροωθεν ἔχει χροῖαν ὁδῶν ὁ δὲ ἀπὸ ὄψ' ἢ θάλαττα ἐν δὲ τοῖς σώμασι ἐν μὴ τὸ περιέχον ποιῆ τὸ μεταβάλλειν, ἀορίστα καὶ ἡ φαντασία τῆς χροῆσ. Δῆλον ὅρα ὅτι τὸ αὐτό

439b

1. Στὴν πραγματεία «Περὶ ψυχῆς».

2. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην τὰ ἔγχρωμα ἐντεταμένα δὲν ἠμποροῦνε ἐπιβάσσειν ἐπὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ χωρὶς τῆ μεσολάβησις τοῦ μέσου πῶς ὀνομάζει ἀδιαφανές καὶ πῶς πιστεύει ὅτι εἶναι δύναμις πῶς βρῖσκεται μέσα στὸν ἀέρα καὶ στὸ νερὸ. Γιὰ νὰ μπορέσῃ λοιπὸν εἶναι αἰσθητήριον δογανὸν νὰ λειτουργήσῃ, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ κάποιο ἐπιβάσσειν.

3. Δηλ. στὴν ἐπιφάνειαν.

κἀκεὶ κἀνθάδε δεκτικὸν τῆς χροῆς ἐστί. Τὸ ὄρα διαφανές καθ' ὅσον ὑπάρχει ἐν τοῖς σώμασιν (ὑπάρχει δὲ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐν πᾶσι) χρώματος ποιεῖ μετέχειν.

Ἢ χροῖα, τούτου ἂν ἐν πέραςι εἴη. Ὅστε χροῖα ἂν εἴη τὸ τοῦ διαφανοῦς ἐν σώματι ὀρισμένῃ πέρας. Καὶ αὐτῶν δὲ τῶν διαφανῶν, οἷον ὕδατος καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον, καὶ οὖτος φαίνεται χροῖα ἴδιον ὑπάρχειν κατὰ τὸ ἔρχατον, ὁμοίως πᾶσιν ὑπάρχει. Ἐστί μὲν οὖν ἐνεῖναι ἐν τῷ διαφανεῖ τοῦθ' ὅτι καὶ ἐν τῷ ἀέρι ποιεῖ φῶς, ἐστί δὲ μή, ἀλλ' ἐστρεψήσθαι.

Ὅσατε οὖν ἐκεῖ τὸ μὲν φῶς τὸ δὲ σκότος, οὕτως ἐν τοῖς σώμασιν ἐγγίγνεται τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων χρωμάτων ἤδη διελομένους ποσαχῶς ἐνδέχεται γίγνεσθαι λεκτέον. Ἐνδέχεται μὲν γὰρ παρ' ἄλληλα τιθέμενα τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, ὥσθ' ἐκείτερον μὲν εἶναι ἀόρατον διὰ μικροτήτα, τὸ δ' ἐξ ἀφορῶν ὁρατὸν, οὕτω γίγνεσθαι. Τοῦτο γὰρ οὕτως λευκὸν οἷον τε φαίνεσθαι οὕτε μέλαν· ἐκεῖ δ' ἀνάγκη μὲν τι ἔχειν χροῖα, τούτων δ' οὐδέτερον δυνατὸν, ἀνάγκη μικτὸν τι εἶναι καὶ εἶδος τι χροῆς ἔτερον. Ἐστί μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνειν πλείους εἶναι χροῆς παρὰ τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, πολλὰς δὲ τῷ λόγῳ τρία γὰρ πρὸς δύο, καὶ τρία πρὸς τέσσαρα, καὶ κατ' ἄλλους ἀριθμοὺς ἐστί παρ' ἄλληλα κείσθαι, τὰ δ' ὅλως κατὰ μὲν λόγον μηδένα, καθ' ὑπερχῆ δὲ τένα καὶ ἔλλειψιν ἀσύμμετρον, καὶ τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἔχειν ταῦτα ταῖς συμφωνίαις· τὰ μὲν γὰρ ἐν ἀριθμοῖς ἐλογιστοῖς χρώματα, καθάρτερ ἐκεῖ τὰς συμφωνίας, τὰ ἥμισυ τῶν χρωμάτων εἶναι δοκούντα, οἷον τὸ ἀλογυγόν καὶ φαιτῶν χρωμάτων εἶναι ἀνάγκη, δι' ἥσπερ αἰτίαν καὶ αἰ συμφωνοῦναι ὀλέγα, τὰ δὲ μὴ ἐν ἀριθμοῖς τᾶλλα χρώματα, ἢ καὶ πάσας τὰς χροῆς ἐν ἀριθμοῖς εἶναι, τὰς μὲν τεταγμένα,

440a

δι καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα ποῦ δέχεται τὸ χροῖα. Τὸ διαφανές λοιπὸν εἶναι ἐκείνο ποῦ, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἐν σώματι (καὶ εἶναι σὲ δλα ἄλλου περισσώτερο ἄλλου λιγώτερο) τὰ κάνει νὰ μετέχουν ἐν τῷ χροῖα.

Ἄριστος τοῦ χρώματος.

Ἀλλὰ ἀφοῦ τὸ χροῖα βρῖσκειται σ' ἕνα ὄριο, ὁρᾶται νὰ βρῖσκειται ἐν τῷ ὄριῳ τοῦ διαφανοῦς. Ὅστε τὸ χροῖα θὰ εἶναι τὸ ὄριο τοῦ διαφανοῦς σὲ σώμα ὀρισμένο. Καὶ ὑπάρχει κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐν διαφανῇ σώματι, ὅπως π. χ. εἶναι τὸ νερὸ καὶ κἀκεῖ ἄλλο τέτοιον οἶμα, καὶ σὲ δλα ἐκείνα ποῦ φαίνονται δι' ἔχουν δικῶ τους χροῖα ἐν τῇ ἐπιφάνεια. Εἶναι λοιπὸν δυνατὸν ἀπὸ ἀκριβοῦς ποῦ παράγει τὸ φῶς ἐπὶν ἀέρα νὰ βρῖσκειται ἐν διαφανεί, μπορεῖ ὁμοῦ καὶ νὰ μὴ βρῖσκειται σ' αὐτὸ ἄλλὰ νὰ τοῦ λείπει.

Πρόλευση τοῦ χρώματος.

Ὅπως ἐπὶν ἀέρα ἄλλοτε ὑπάρχει φῶς καὶ ἄλλοτε σκότος, ἐστὶ καὶ ἐν σώματι ὑπάρχει τὸ ἄσπερο καὶ τὸ μαῦρο. Γιατὰ τὰ ἄλλα χρώματα πρέπει νὰ ποῦμε τώρα κατὰ πόσους τρόπους μποροῦν νὰ ὑπάρχουν, ἀφοῦ τὰ ξεχωρίσωμε. Γιατὶ εἶναι δυνατὸν τὸ ἄσπερο καὶ τὸ μαῦρο νὰ τοποθετηθῶν τὸ ἕνα κοντὰ ἐντὸ ἄλλο κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο νὰ μὴν εἶναι ὁρατὸ ἀπὸ τῆ μικροτήτά του, ἐνῶ τὸ σύνολο τῶν δύο νὰ γίνεσθαι ἐστὶ ὁρατὸ. Πραγματικὰ αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φαίνεται οὕτε ἄσπερο οὕτε μαῦρο. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχη κάποιον χροῖα καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι κανένα ἀπ' αὐτὰ τὰ δύο, ἀναγκαστικὰ εἶναι κάποιον μικτὸν καὶ ἄλλου εἶδους χροῖα. Εἶναι λοιπὸν δυνατὸν νὰ ὑποθέσωμε δι' ὑπάρχουν περισσώτερα χρώματα κοντὰ ἐντὸ λευκὸ καὶ ἐντὸ μαῦρο, ποῦ πληθαίνουν μὲ τὴν ἀναλογία. Γιατὶ εἶναι δυνατὸν νὰ τεθῶν κοντὰ τρία μέρη τοῦ ἐνὸς πρὸς δύο τοῦ ἄλλου καὶ τρία πρὸς τέσσαρα καὶ σύμφωνα μὲ ἄλλους ἀριθμοὺς. Τὰ μέρη ποῦ γενικὰ δὲν ἔχουν κανένα ἀριθμητικὸν λόγο εἴτε ἀπὸ πλεονασμὸ εἴτε ἀπὸ ἔλλειψιν, εἶναι ἀσύμμετρα καὶ σ' αὐτὰ συμβαίνει δι' καὶ στίς συμφωνίας τῶν ἤχων. Γιατὶ τὰ χρώματα ποῦ μποροῦν νὰ ἐκφρασθῶν μὲ ἀριθμητικὰς ἀναλογίας, ὅπως οἱ συμφωνίας τῶν ἤχων, φαίνονται δι' εἶναι τὰ πῶ εὐχάριστα, ὅπως τὸ πορφυρὸ καὶ τὸ κατακόκκινον καὶ μερικὰ ἄλλα τέτοια ποῦ εἶναι λίγα, γὰρ τὴν ἴδια αἰτία ποῦ καὶ οἱ συμφωνίας τῶν ἤχων εἶναι λίγες. Τὰ ἄλλα χρώματα ὁμοῦ δὲν μποροῦν νὰ ἐκφρασθῶν μὲ ἀριθμοῦς, ἢ καὶ δλα τὰ χρώματα

440a

τάς δὲ ἀτάκτους, καὶ αὐτὰς ταύτας, ὅταν μὴ καθαροὶ ᾖσι, διὰ τὸ μὴ ἔν ἀριθμοῖς εἶναι τοιαύτας γίνεσθαι. Εἰς μὲν οὖν τρόπος τῆς γενέσεως τῶν χρωμάτων οὗτος, εἰς δὲ τὸ φαίνεσθαι δι' ἀλλήλων, ὅσον εἴησι οἱ γραφεῖς ποιῶσαν, ἑτέραν χροάν δρ' ἑτέραν ἐναργεστέραν ἐκαλείφουσι, ὥσπερ ἔστιν ἐν ὕδατι τι ἢ ἐν ἀέρι βούλωνται ποιῆσαι φαινόμενον, καὶ ὅσον ὁ ἥλιος καθ' αὐτὸν μὲν λευκὸς φαίνεται, διὰ δ' ἀχλὺς καὶ καπνὸς φουικισῶς. Πολλὰ δὲ καὶ ὅπως ἔσονται χροὰν τὸν αὐτὸν τρόπον τῶν πρότερον εἰρημένω· λόγος γὰρ ἂν εἴη τις τῶν ἐπιπολῆς πρὸς τὰ ἐν βάθει, τὰ δὲ καὶ ὅπως οὖν ἔν λόγῳ.

Τὸ μὲν οὖν, ὥσπερ καὶ οἱ ἀρχαῖοι, λέγειν ἀπορροίας εἶναι τὰς χροίας καὶ δρᾶσθαι διὰ τοιαύτην αἰτίαν ἵστούν· πάντως γὰρ δι' ἀφῆς ἀναγκαῖον αὐτοῖς ποιεῖν τὴν αἴσθησιν, ὥστ' εὐθὺς κρείττον φάναι τῶ κινεῖσθαι τὸ μεταξὺ τῆς αἰσθήσεως ἔκ τοῦ αἰσθητοῦ γίνεσθαι τὴν αἴσθησιν, ἀφῆ καὶ μὴ ταῖς ἀπορροίας.

Ἐπι μὲν οὖν τῶν παρ' ἄλληλα κειμένων ἀνάγκη ὥσπερ καὶ μέγεθος λαμβάνειν ἄρατον, ὅστω καὶ χροὸν ἀναίσθητον, ἵνα λάθωσιν αἱ κινήσεις ἀριωφόμεναι καὶ ἐν δοκῇ εἶναι διὰ τὸ ἅμα φαίνεσθαι ἐνταῦθα δὲ οὐδεμία ἀνάγκη, ἀλλὰ τὸ ἐπιπολῆς χρώμα κινήτων ἔν καὶ κινήτων. Διὸ καὶ ἕτερον φαίνεται καὶ ὅτε λευκὸν οἶτε μέλαν. Ὅστ' εἰ μὴ ἐνδέχεται μῆδὲν εἶναι μέγεθος ἄρατον, ἀλλὰ πᾶν ἐκ τινος ἀποστήματος ὁρατὸν, καὶ αὐτὴ τις ἂν εἴη χρωμάτων μέγεις. Κάκεινος δ' οὐδὲν κοινὴν φαίνεσθαι τινα χροάν κοινήν τοῖς πάροωθεν.

1. Ἐδῶ δ' Ἀριστοτέλης ὑπονοεῖ τὸν Λεύκωτο; τὸν Δημόκριτον καὶ, ἴσως, τὸν Ἑμπεδοκλῆ.

μποροῦν νὰ ἐκφραστοῦν μὲ ἀριθμοὺς ἄλλα κατὰ τάξιν καὶ ἄλλα ἄτακτα, αὐτὰ δὲ τὰ ἴδια, δηλαδὴ τὰ ἄτακτα, ὅταν δὲν εἰσὶν καθαρά, γίνονται τέτοια, γιὰτὶ δὲν ἔχουν ἀριθμητικὰς σχέσεις. Ἐνας λοιπὸν τρόπος ἐριθμεινίας τῆς προελευσεως τῶν χρωμάτων εἶναι αὐτός. Ὁ ἄλλος τρόπος εἶναι νὰ ἐμφανίζωνται τὸ ἕνα μέσα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ὅπως κάποτε κάνουν οἱ ζωγράφοι τοποθετώντας ἕνα χρώμα ἐπάνω σὲ ἄλλο λαμπρότερο, ὅπως π.χ. ὅταν θέλουν νὰ παραστήσουν κάποιο πράγμα ὅτι φαίνεται μέσα στὸ νερὸ ἢ στὸν ἀέρα, καὶ ὅπως ὁ ἥλιος φαίνεται λευκὸς καθ' ἑαυτὸν, ἐνῶ ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν ἀήληχη καὶ τὸν καπνὸ φαίνεται κόκκινος. Καὶ ἔτσι, κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο ποὺ εἴπαμε προηγουμένως, θὰ ὑπάρχουν πολλὰ χρώματα· γιὰτὶ θὰ ὑπάρχη κάποια σχέση ἀναλογίας τῶν χρωμάτων τῆς ἐπιφανείας πρὸς τὰ χρώματα τοῦ βάθους, ἀλλὰ ὅμως δὲν θὰ ἔχουν καθόλου σχέση ἀναλογίας.

Χρώματα καὶ ἀκτινοβολία.

Τὸ νὰ ἰσχυρίζεται λοιπὸν κανεῖς, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι (1), ὅτι τὰ χρώματα εἶναι ἀκτινοβολίες καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ὁρατά, εἶναι παράλογο. Γιατὶ γενικὰ κατ' αὐτοὺς ἢ αἰσθητὴ γίνεσθαι ἀναγκαστικὰ μὲ τὴν ἀφῆ. Κατὰ συνέπειαν εἶναι προτιμότερο νὰ ποῦμε ἐμέσως, ὅτι τὴν αἴσθησιν τὴν παράγει τὸ ἀπαράτηρο γι' αὐτὴν ἐνδιάμεσο μὲ τὴν κίνηση ποὺ παίρνει ἀπὸ τὸ αἰσθητὸ, μὲ τὴν ἀφῆ δηλαδὴ καὶ ὅχι μὲ τις ἀκτινοβολίες.

Ἀντιλήψη τῶν χρωμάτων καὶ τοῦ χρόνου.

Γιὰ τὰ χρώματα λοιπὸν ποὺ βρίσκονται κοντὰ μεταξὺ τους, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμε ἕνα ἀνεπαίσθητο χρόνο, ὅπως ἀριθμῶς ὑποθέτομε ἕνα ἄρατο μέγεθος, γιὰ νὰ μᾶς διαφύγουν οἱ κινήσεις τοῦ παράγοντος καὶ ἔτσι νὰ φαίνονται ἕνα τὰ χρώματα, ἐπειδὴ τὰ βλέπομε συγχρόνως. Ἐδῶ ὅμως δὲν ὑπάρχει καμιά τέτοια ἀνάγκη, ἀλλὰ, ἐπειδὴ τὸ χρώμα τῆς ἐπιφανείας εἶναι κινήτῳ καὶ κινεῖται ἀπὸ τὸ ὑποκείμενὸ τοῦ χρώμα, δὲν θὰ κινή ὅμοια τὴν κίνηση. Γι' αὐτὸ καὶ φαίνεται διαφορετικὴ, ὅτε ἄσπρο δηλαδὴ, ὅτε μαῦρο. Κατὰ συνέπειαν, ἂν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἄρατο κανένα μέγεθος, ἀλλὰ κάθε τι εἶναι ὁρατὸ ἀπὸ κάποια ἀπόστασι, θὰ ὑπάρχη καὶ κάποια ἀνάμειξη χρωμάτων, καὶ ἔτσι τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ φαίνεται κάποιο χρώμα κοινὸ σὲ κείνους ποὺ βλέσκονται μακριά.

440b γεθος ὠρματων ἐν τοῖς ὑπερον ἐπισκεπτέον. Εἰ δ' ἐστὶ μίξις τῶν σωμάτων μὴ μόνον τὸν τρόπον τούτων ὄντων ὡσανεὶ, ἀλλ' ἄλλοι τῶν ἐλαχίστων τιθεμένων, ἀδήλων δ' ἡμῖν διὰ τὴν αἰσθησίν, ἀλλ' ἄλλος πάντη πάντως, ὥσπερ ἐν τοῖς περὶ μίξεως εἰρηται καθόλου περὶ πάντων. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ μίγνυται ταῦτα μόνον ὅσα ἐνδέχεται διελείν εἰς τὰ ἐλαχίστα, καθάπερ ἀνθρώπους ἔπαυος ἢ τὰ σπέρματα τῶν μὲν γὰρ ἀνθρώπων ἰσθρῶπος ἐλάχιςτος, τῶν δ' ἔπαυος ἔπαυος ὥστε τῆ τούτων παρ' ἄλληλα θέσει τὸ πλῆθος μέμικται τῶν συναμφοτέρων· ἀνθρώπων δὲ ἓνα ἐπὶ ἔπαυος ὄντων μὲ μίγθαι· ὅσα δὲ μὴ διαφεύκται εἰς τὸ ἐλάχιστον, τούτων οὐκ ἐνδέχεται μίξιν γενέσθαι τὸν τρόπον τούτων ἀλλὰ πάντων μὲ μίγθαι, ὅπερ καὶ μάλιστα μίγνυσθαι πέφυκεν· πῶς δὲ τοῦτο γίνεσθαι δυνατόν ἐν τοῖς περὶ μίξεως εἰρηται περὶ τερων· ἀλλ' ὅτι ἀνάγκη μίγνυμένων καὶ τὰς χροίας μίγνυσθαι ὄντων, καὶ ταύτην τὴν αἰτίαν εἶναι νομίαν τὸ πολλὰς εἶναι χροίας, ἀλλὰ μὴ τὴν ἐπιτάλασιν μηδὲ τὴν παρ' ἄλληλα θέσιν· οὐ γὰρ πάροισθαι μὲν ἐγγύθεν δ' οὐ φαίνεται μία χροία τῶν μίγνυμένων, ἀλλὰ πάντοθεν. Πολλὰ δ' ἔσσονται χροαὶ διὰ τὸ πολλοῖς λόγοις ἐνδέχεσθαι μίγνυσθαι ἀλλήλους τὰ μίγνυμένα, καὶ τὰ μὲν ἐν ἀριθμοῖς τὰ δὲ καθ' ὑπεροχὴν μόνον. Καὶ τὰλλα δὴ τὸν αὐτὸν τρόπον ὅπερ ἐπὶ τῶν παρ' ἄλληλα τιθεμένων χρωμάτων ἢ ἐπιπολῆς ἐνδέχεται λέγειν καὶ περὶ τῶν μίγνυμένων. Διὰ τῆνα δ' αἰτίαν εἶδη τῶν χρωμάτων ἐστὶν ὠρισμένα καὶ οὐκ ἀπειρα, καὶ χυμῶν καὶ ψόφων ὅσπερ ἐροῦμεν.

4

Τὶ μὲν οὖν ἐστὶ χροῖα καὶ διὰ τίς αἰτίαν πολλὰ χροαὶ εἶναι εἰρηται· περὶ δὲ ψόφου καὶ φωνῆς εἰρηται περὶ τερων ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς· περὶ δὲ ὁσμῆς καὶ χυμοῦ κῆ λεκτέον. Σχεδὸν γὰρ ἐστὶ τὸ αὐτὸ πάθος, οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς δ' ἐστὶν ἐκότερον αὐτῶν. Ἐναργέστερον δ' ἐστὶν ἡμῖν τὸ

1. Ἐδοῦ ὑπονοεῖ τοὺς ἀτομιστάς, ὅπως εἶναι ὁ Δημόκριτος καὶ ὁ Λουκρήτιος.
2. Ἀκόμη ἐκτενέστερα ὁ Ἀριστοτέλης ἔχει ἀσγοληθῆ μετὰ τὴν ἀντιμῆ στήν πραγματεία του «Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς».

440b

Γενικῆς ἀπόψεως γὰρ τὸ μίγμα.
Πρέπει νὰ δεῖξωμε ἀκολούθως ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένα μέγεθος ἀόρατο. Ἐὰν δὲ ὑπάρχει ἐνάμιξη τῶν σωμάτων, αὐτὴ δὲν γίνεται μόνο μετὰ τὸν τρόπον τούτων νομίζουσι μερικῶς (1), μετὰ τὴν τοποθέτησιν δηλ. πλῆστον ἐλλήλων τῶν ἐλαχίστων ποὺ ἡ αἰσθησι δὲν μᾶς τὰ φανερώσει, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάμιξη τοῦ ὄλου μετὰ τὸ δλο, καθὼς ἔχει λεχθῆ στήν πραγματεία «περὶ μίξεων» (2). Μετὰ τὸν τρόπον αὐτῶν πραγματικῶ ἀναμιγνύονται ὅσα μποροῦν νὰ διαφεροῦν στὰ ἐλάχιστα, σὲν τοὺς ἀνθρώπους, τὰ ζῷα ἢ τὰ σπέρματα, γιὰ τὴν ἐλαχίστη μορφή γὰρ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι τὸ ἔστω ἀνθρώπος, καὶ γὰρ τὸ ἔλογο εἶναι τὸ ἔλογο. Ὅστε μετὰ τὴν συμπάρθεσίν τοὺς σχηματίζεται τὸ πλῆθος τῶν δύο τούτων εἰδῶν· καὶ δὲν λέγομε ὅτι ἓνα ἄτομο ἀνθρώπου ἔχει ἀναμιγθῆ μετὰ ἓνα ἄτομο ἔλογο. Ὅσα ὅμως δὲν διαφεροῦναι στὶς ἐλάχιστες μορφές τοὺς, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναμιγθοῦν μετὰ αὐτὸ τὸν τρόπο, ἀλλὰ ἀναμιγνύονται διότι καὶ αὐτὰ εἶναι προπάντων, τοῦ ἀπὸ τῆ φύσιν τοὺς εἶναι καμωμένα νὰ ἀναμιγνύονται. Καὶ πῶς αὐτὸ εἶναι δυνατόν νὰ γίνετα, ἔχει λεχθῆ προηγουμένως στήν πραγματεία «περὶ μίξεων». Ἀλλὰ εἶναι φανερό ὅτι, ὅταν ἀναμιγνύονται τὰ σώματα, ἀναμιγνύονται κατ' ἀνάγκην καὶ τὰ χρώματα καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία τοῦ ὑπάρχου πολλὰ χρώματα καὶ ὄχι ἡ συνεπίθεσι μῆτε ἡ συμπάρθεσίν τοὺς, γιὰ τὴν χροῖα τῶν μεγιστῶν δὲν φαίνεται ἓνα μόνο ἀπὸ μακριὰ καὶ ὄχι ἀπὸ κοντά, ἀλλὰ ἀπὸ παντοῦ. Καὶ θὰ ὑπάρχουν πολλὰ χρώματα, γιὰ τὴν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναμιγνύονται κατὰ πολλὰς ἀναλογίας τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ ἄλλα μὲν κατ' ἀναλογίαν ἀριθμητικῆν, ἄλλα δὲ μόνο κατὰ τὴν ἀριθμητικῆν ὑπεροχῆ. Ἀκόμη εἶναι δυνατόν νὰ λέγομε γὰρ τὰ ἀναμιγνύμενα σώματα τὰ ἴδια ποὺ λέγαμε γὰρ τὰ χρώματα κατὰ τὴν συμπάρθεσιν ἢ συνεπίθεσίν τοὺς. Γὰρ καὶ δὲ αἰτία τὰ εἶδη τῶν χρωμάτων καὶ τῶν γενέσεων καὶ τῶν ἡτων εἶναι ὠρισμένα καὶ ὄχι ἀπειρα, θὰ ποῦμε παρακάτω.

Κεφ. 4ον

Ὅσμες καὶ γεύσεις.

Τὶ εἶναι λοιπὸν χροῖα καὶ γὰρ ποιά αἰτία ὑπάρχουσι πολλὰ χρώματα, ἔχει λεχθῆ. Περὶ τοῦ ἡχου δὲ καὶ τῆς φωνῆς ἔχει γρηε λόγος προηγουμένως στὸ «περὶ ψυχῆς». Τώρα πρέπει νὰ μιλήσωμε περὶ τῆς ὁσμῆς καὶ τῆς γεύσεως. Γιὰ τὴν εἶναι περὶ τοῦ ἴδιου αἰσθημα, ἀλλὰ καθένα ἀπὸ τὰ δύο δὲν παρῶγε-